

**INSTYTUT NA RZECZ EKOROZWOJU
INSTITUTE FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT**

ul. Nabelaka 15 lok. 1
00-743 Warszawa/Warsaw
POLAND

Tel./Phone (48-22) 8510404
Fax (48-22) 8510400
E-mail: ine@ine-isd.org.pl

**PROGNOZA
ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO
PROJEKTU
STRATEGII ROZWOJU
TURYSTYKI NA LATA 2007 – 2013**

**Opracowanie wykonane na zlecenie Departamentu Turystyki
Ministerstwa Gospodarki i Pracy**

Autorzy:

Jolanta Kamieniecka
Krzysztof Kamieniecki
Zbigniew Karaczun
Andrzej Kassenberg (kier. zesp.)
Aleksander Kędra
Bożenna Wójcik

Marta Zadurska (współpraca)

Warszawa, kwiecień 2005

Spis treści

<u>STRESZCZENIE</u>	3
<u>WPROWADZENIE</u>	6
<u>PODSTAWY FORMALNO – PRAWNE</u>	6
<u>CEL I ZAKRES PROGNOZY</u>	6
<u>TRYB I WARUNKI PRAC</u>	7
<u>METODA PRACY</u>	7
<u>ZESPÓŁ WYKONUJĄCY</u>	8
<u>PRZEDMIOT PROGNOZY</u>	9
<u>WPLYW TURYSTYKI NA ŚRODOWISKO</u>	10
<u>OCENA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO WRAZ Z REKOMENDACJAMI</u>	12
<u>UWARUNKOWANIA ROZWOJU TURYSTYKI I ANALIZA SWOT</u>	12
<u>MISJA I CEL NADRZEDNY</u>	14
<u>OBSZAR PRIORYTETOWY 1 – ROZWÓJ PRODUKTÓW TURYSTYCZNYCH</u>	15
<i>Cel operacyjny 1. Kreowanie i wdrażanie produktów turystycznych</i>	15
<i>Cel operacyjny 2 - Rozwój infrastruktury turystycznej</i>	17
<i>Cel operacyjny 3 - Podnoszenie poziomu jakości produktu turystycznego</i>	18
<u>OBSZAR PRIORYTETOWY 2 – ROZWÓJ ZASOBÓW LUDZKICH</u>	18
<i>Cel operacyjny 1 - Kształtowanie nowych kadr dla obsługi ruchu turystycznego</i>	19
<i>Cel operacyjny 2 - Podnoszenie kwalifikacji kadr zarządzających w branży turystycznej</i>	21
<i>Cel operacyjny 3 - Podnoszenie kwalifikacji personelu w przemyśle turystycznym</i>	24
<i>Cel operacyjny 4 - Kształtowanie turystyki społecznej</i>	25
<u>OBSZAR PRIORYTETOWY 3 – WSPARCIE MARKETINGOWE</u>	27
<u>OBSZAR PRIORYTETOWY 4 – KSZTAŁTOWANIE PRZESTRZENI</u>	28
<i>Cel operacyjny 1 - Kształtowanie środowiska w kontekście rozwoju przestrzeni turystycznej</i>	30
<i>Cel operacyjny 2 - Zwiększanie dostępności turystycznej regionów przez rozwój transportu</i>	34
<u>OBSZAR PRIORYTETOWY 5 – WSPARCIE INSTYTUCJONALNE</u>	37
<i>Cel operacyjny 1 - Wsparcie instytucji i organizacji działających w obszarze turystyki</i>	37
<i>Cel operacyjny 2 – Tworzenie sprzyjających warunków dla zatrudnienia w przedsiębiorstwach turystycznych</i>	39
<i>Cel operacyjny 3 – Wsparcie przedsiębiorstw turystycznych</i>	43
<i>Cel operacyjny 4 - Wspieranie innowacyjności w turystyce</i>	46
<i>Cel operacyjny 5 - Rozwój badań w obszarze turystyki</i>	49
<u>ŹRÓDŁA FINANSOWANIA I SYSTEM EWALUACJI STRATEGII</u>	49
<u>POLA NIEPEWNOŚCI</u>	52
<u>LITERATURA</u>	55
<u>LISTA KRYTERIÓW OCENY</u>	58

STRESZCZENIE

Niniejszy raport stanowi wynik prognozy oddziaływania na środowisko projektu Strategii rozwoju turystyki na lata 2007 – 2013 (zwanego dalej Strategią), opracowanego przez Ministerstwo Gospodarki i Pracy (wersji z dnia 21 marca 2005r.) Przedmiotem prognozy były poszczególne zagadnienia Strategii dotyczące: uwarunkowań, analizy SWOT, misji, celów oraz zadań, jak i źródeł finansowania oraz systemu ewaluacji Strategii. Prognoza została wykonana zgodnie z ustawą „Prawo ochrony środowiska” oraz właściwą Dyrektywą 2001/42/WE.

Celem przeprowadzenia prognozy było określenie na ile Strategia przyczyni się do wdrażania w Polsce zrównoważonego rozwoju, a na ile stanowić będzie dla niego zagrożenie. Jest to postępowanie wskazane z uwagi na zapis konstytucyjny o potrzebie rozwiązywania problemów ochrony środowiska zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Jednocześnie w raporcie sformułowano rekomendacje służące lepszemu wdrażaniu zasad zrównoważonego rozwoju poprzez turystykę.

Podstawą do przeprowadzenia prognozy było zidentyfikowanie 48 kryteriów ekologicznych, które posłużyły do oceny współzależności pomiędzy nimi, a proponowanymi w Strategii zapisami. Wybrano tylko silne związki pomiędzy kryteriami, a zapisami i dokonano oceny na ile one sprzyjają, a na ile nie sprzyjają zrównoważonemu rozwojowi. Następnie opisano, wraz z komentarzem oddziaływania na środowisko, te zapisy, które wykazywały takie silne związki. Na zakończenie sformułowano z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju rekomendacje mające wzmacniać pozytywne elementy Strategii oraz eliminować lub minimalizować zagrożenie wynikające z elementów negatywnych.

W wyniku prognozy oddziaływania na środowisko za pozytywne elementy wymagające wzmocnienia uznano:

- a) odnoszenie się do zasad zrównoważonego rozwoju, choć czyniono to w sposób bardziej deklaracyjny niż konkretny;
- b) promowanie prośrodowiskowych form turystyki, jak agro- i eko- turystyka, wraz z tworzeniem zielonych miejsc pracy oraz propagowanie zarządzania środowiskowego w turystyce, choć zakres tego promowania jest zbyt wąski i wymaga znacznego rozszerzenia;
- c) podnoszenie świadomości ekologicznej poprzez turystykę wśród przedstawicieli młodego pokolenia.

Za szczególnie niepokojące zjawiska uznano:

- a) brak w praktyce integrowania rozwoju turystyki z problematyką ekologiczną;
- b) dalsze nasilanie się sytuacji konfliktowych pomiędzy:
 - rozbudową infrastruktury transportowej i wynikającego z tego nadmiernego ruchu zwłaszcza samochodowego, a wzrostem zanieczyszczenia środowiska i postępującą

fragmentacją krajobrazu, prowadzące przede wszystkim do zagrożeń dla różnorodności biologicznej;

- rozwojem turystyki zwłaszcza masowej, a potrzebami ochrony przyrody, krajobrazu i różnorodności biologicznej zwłaszcza obszarów cennych przyrodniczo w tym chronionych także w ramach sieci Natura 2000.
- c) zdecydowanie niewystarczające wspieranie kształtowania proekologicznych postaw i zachowań pośród klientów, kadry i przedsiębiorstw branży turystycznej.

W niniejszym raporcie sformułowano wiele rekomendacji. Do najważniejszych należy zaliczyć:

- a) zmianę misji i celu nadrzędnego na zgodne ze zrównoważonym rozwojem;
- b) wprowadzenie do diagnozy/uwarunkowań oceny stanu zagrożenia środowiska ze strony turystyki;
- c) wprowadzenie ekologizacji turystyki jako stymulatora konkurencyjności;
- d) budowanie produktu poprzez jakość środowiska i proekologiczny sposób świadczenia usług;
- e) wprowadzenie do tematyki szkoleń kadr turystycznych zagadnień szeroko rozumianej ochrony środowiska i znajomości przyrody;
- f) wprowadzenie do badań marketingowych problematyki ekologicznej;
- g) wprowadzenie trzystopniowych zasad współistnienia turystyki z obszarami cennymi przyrodniczo;
- h) wzrost uwagi przy stosowaniu kryteriów ekologicznych (kategoria pojemności ekologicznej) odnośnie nowych inwestycji (przed wszystkim drogowych) zwłaszcza w obszarze oddziaływania sieci Natura 2000;
- i) promowanie alternatywnych rozwiązań w zakresie transportu do obszarów turystycznych jak i poruszania się po tych obszarach;
- j) rozszerzenie i stworzenie podstaw instytucjonalnych do współpracy instytucji/organizacji zajmujących się turystyką i ochroną środowiska;
- k) zaznaczenie w większym stopniu integracji turystyki z rozwojem terenów wiejskich zwłaszcza przy tworzeniu zielonych miejsc pracy;
- l) wprowadzenie do kreowania produktów turystycznych analizy cyklu życia usługi;
- m) silne wspomaganie MŚP branży turystycznej w celu uzyskiwania przez nie ekocertyfikatów;
- n) lansowanie wykorzystywania do celów turystycznych nieczynnych obiektów budowlanych i infrastrukturalnych;
- o) wprowadzenie dodatkowego działania w sferze badań naukowych – integracja turystyki z potrzebami i wymogami ochrony środowiska;
- p) wykorzystanie wskaźników zrównoważonego rozwoju do procesu ewaluacji.

Prognozy oddziaływania na środowisko dokumentów strategicznych na poziomie kraju czy regionu nie mają jeszcze w Polsce ugruntowanej tradycji, ani co do zawartości dokumentu podlegającego ocenie jak i do wypracowanych metod prognozowania. Powoduje to określone trudności w prawidłowym wykonaniu oceny oddziaływania na środowisko. Projekt Strategii rozwoju turystyki na lata 2007 – 2013 jest dokumentem o charakterze strategicznym i dlatego prognoza mogła jedynie odnosić się do oddziaływań na poziomie strategicznym. Tymczasem poszczególne działania charakteryzować się mogą, szczególnie lokalnie, oddziaływaniem zarówno silniejszym jak i słabszym niż wynikałoby to z ogólnej prognozy. Mimo tych trudności niniejszy raport przygotowano z należytą starannością, zgodnie z wymogami prawa oraz obowiązującej dobrej praktyki w omawianym zakresie.

WPROWADZENIE

Podstawy formalno – prawne

Prognoza oddziaływania na środowisko projektu „Strategii rozwoju turystyki na lata 2007–2013” wersja z dnia 21 marca 2005 r. (zwana dalej Strategią) została opracowana przez Instytut na rzecz Ekorozwoju na zamówienie Ministerstwa Gospodarki i Pracy zgodnie z ustawą Prawo ochrony środowiska z dn. 27 kwietnia 2001 r. (Dz. U. Nr 62 poz. 627 z późniejszymi zmianami), w której zawarta jest podstawa prawna przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko skutków realizacji planów i programów (stanowi o tym art. 40 ust. 1 i 2 ww. ustawy). Ustawa ta przenosi na grunt prawa polskiego regulacje dotyczące oceny oddziaływania na środowisko planów i programów zawarte w Dyrektywie Parlamentu i Rady Europy Nr 2001/42/WE z dn. 27 czerwca 2001 w sprawie oceny skutków niektórych planów i programów dla środowiska.

Cel i zakres prognozy

Celem przeprowadzenia prognozy, sporządzonej w formie raportu, jest:

- ◆ ocena stopnia i sposobu uwzględnienia zagadnień ochrony środowiska we wszystkich częściach Strategii;
- ◆ ocena potencjalnych skutków środowiskowych wdrażania zapisów Strategii;
- ◆ przygotowanie rekomendacji, które zostaną wzięte pod uwagę przy formułowaniu końcowej wersji projektu Strategii;
- ◆ sformułowanie tekstu w sposób umożliwiający przeprowadzenie konsultacji społecznych Strategii wraz z prognozą.

Problematyka ochrony środowiska została szeroko potraktowana przez zespół sporządzający prognozę. Punktem wyjścia do niej jest konstytucyjny zapis „*Rzeczpospolita Polska (...) zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju*” (art. 5 Konstytucji R.P. 1997 r., Dz.U. 1997, Nr 78 poz. 483).

Zawartość raportu prognozy nawiązuje do art. 41 ust. 2 ustawy Prawo ochrony środowiska oraz wynika z uzgodnionego, pomiędzy resortami gospodarki i pracy oraz środowiska, zakresu i stopnia szczegółowości informacji, jakie powinny być zawarte w prognozie. Ustalenia te przede wszystkim obejmują, że:

- ◆ przedmiotem oceny będą: misja, cel nadrzędny, obszary priorytetowe, cele operacyjne łącznie z działaniami; a także diagnoza oraz źródła finansowania i system monitoringu oraz ewaluacji strategii;
- ◆ prognoza powinna przede wszystkim odnosić się do:
 - ◆ proponowanych priorytetów zapisanych w strategii z punktu widzenia zasady zrównoważonego rozwoju;
 - ◆ możliwego do przewidzenia wpływu proponowanych kierunków rozwoju gospodarki turystycznej na użytkowanie zasobów, w tym obszarów cennych przyrodniczo - z uwzględnieniem sieci Natura 2000;

- ♦ wzrostu stopnia zagrożenia różnego rodzaju zanieczyszczeniami i zakłóceniami (jak: ścieki, emisje do powietrza, hałas, odpady) w wyniku rozwoju turystyki jak i sektorów oraz dziedzin z nią powiązanych w tym oddziaływań transgranicznych;
- ♦ skali proponowanego rozwoju tych form gospodarki turystycznej, które można by uznać za przyjazne środowisku;
- ♦ prawidłowości proponowanych instrumentów prawnych, finansowych, edukacyjnych z punktu widzenia potrzeby zmniejszenia presji tego sektora na środowisko;
- ♦ sposobów monitorowania i ewaluacji wdrażania strategii z punktu widzenia wymogów ochrony środowiska i spełniania w praktyce zasad zrównoważonego rozwoju;
- ♦ raport prognozy zawierać powinien także:
 - ♦ rekomendację rozwiązań mających na celu zapobieganie i ograniczanie negatywnych oddziaływań na środowisko, wynikających z realizacji strategii;
 - ♦ propozycje rozwiązań alternatywnych do rozwiązań zawartych w projektowanym dokumencie;
 - ♦ zalecenia, co do uzupełnienia strategii o brakujące rozwiązania prośrodowiskowe.

Tryb i warunki prac

Zespół ekspertów rozpoczął prace w końcu lutego 2005r. Punktem wyjścia były akty prawne i dokumenty programowe polskie i UE, dotyczące ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju, m. in.: ustawa Prawo ochrony środowiska, II Polityka ekologiczna państwa, VI Program działań Unii Europejskiej na rzecz środowiska, Strategia zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej¹. Zapisy zawarte w tych aktach i dokumentach pozwoliły na sformułowanie listy kryteriów przeprowadzanej oceny. Posłużyły one do dokonania ostatecznej oceny, a także w oparciu o nią do sformułowania rekomendacji.

Prace zespołu utrudniało wprowadzanie przez autorów Strategii zmian w zapisach wersji podstawowej dokumentu będącego przedmiotem oceny (tj. Strategii rozwoju turystyki na lata 2007 -2013), które trzeba było w toku oceny uwzględniać na bieżąco. W związku z tymi zmianami termin zakończenia prac nad prognozą został przesunięty.

Metoda pracy

Przy wykonywaniu prognozy posłużono się metodą wypracowaną przy „Ramowej strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko Narodowego Planu Rozwoju na latach 2004-2006². Została ona dostosowana do potrzeb niniejszej prognozy. Prace nad nią

¹ Akty prawne i dokumenty strategiczne wykorzystane do opracowania kryteriów oceny zostały przedstawione w rozdziale literatura na końcu raportu.

² Ramowa strategiczna ocena oddziaływania na środowisko Narodowego Planu Rozwoju na lata 2004 – 2006. Zespół autorski: Krzysztof Kacprzyk, Zbigniew Karaczun, Andrzej Kassenberg – kierownik zespołu, Urszula Rzeszot i Bożenna Wójcik. Konsultant ze strony REC – Jiří Dušek. Koordynator ze strony REC – Małgorzata Koziarek. Regionalne Centrum Ekologiczne na Europę Środkową i Wschodnią (REC). Polskie Biuro. Warszawa, listopad 2002.

przebiegały wieloetapowo. W ramach poszczególnych etapów podejmowano następujące działania:

1. Jako punkt wyjścia przyjęto 52 kryteria zsyntetyzowane z ww. opracowania, które sformułowano na podstawie analizy ponad 100 dokumentów strategicznych, aktów prawnych Polski i UE oraz ekologicznych konwencji międzynarodowych.
2. Zidentyfikowano i wybrano najważniejsze dla przedmiotu prognozy dokumenty strategiczne, akty prawne Polski i UE oraz ekologiczne konwencje międzynarodowe, które powstały w latach 2003-2005.
3. Dokonano weryfikacji wspomnianych w pkt. 1 kryteriów ograniczając ich liczbę oraz dodając nowe kryteria specyficzne dla branży turystycznej. Ostatecznie została przyjęta lista 48 kryteriów³.
4. Stworzono matryce oddziaływań obejmującą z jednej strony ww. 48 kryteriów, a z drugiej strony cele operacyjne sformułowane w ramach pięciu obszarów priorytetowych zapisanych w Strategii.
5. Dokonano oceny istnienia i stopnia zależności między kryteriami oraz celami operacyjnymi, nie kwalifikując czy są one pozytywne czy negatywne. Stopień tej zależności zidentyfikowano w skali 0-3. Taka ocena była przeprowadzona odrębnie przez każdego członka zespołu wykonującego ocenę, a następnie w drodze „burzy mózgów” dokonano oceny zbiorczej tych zależności.
6. W nawiązaniu do zastosowanej skali do dalszej analizy i opisu jej wyników zaklasyfikowano te pola oddziaływania, które charakteryzowały się (przy zestawieniu z danymi kryteriami poszczególnych celów operacyjnych) znaczącą siłą zależności. W ten sposób prognoza koncentruje się tylko na tych zagadnieniach, które dotyczą istotnego oddziaływania Strategii rozwoju turystyki na środowisko.
7. Dokonano opisu oddziaływania wraz z komentarzem je uzasadniającym.
8. Sformułowano rekomendacje odnoszące się zarówno do zagadnień ogólnych jak i celów operacyjnych.
9. Z udziałem ekspertów zewnętrznych przeprowadzono weryfikację wyników wstępnej wersji dokumentu prognozy.
10. Przygotowano ostateczną wersję prognozy.

Zespół wykonujący

Prognoza oddziaływania na środowisko „Strategii rozwoju turystyki na lata 2007 – 2013” została wykonana przez zespół specjalistów w składzie⁴: Jolanta Kamieniecka, Krzysztof Kamieniecki, Zbigniew Karaczun, Andrzej Kassenberg – kierownik zespołu, Aleksander Kędra, Bożenna Wójcik oraz Marta Zadurska – sekretarz zespołu.

³ Lista kryteriów stanowi załącznik do niniejszego raportu.

⁴ W początkowej fazie prac nad formułowaniem kryteriów i ocenie zależności brała udział prof. Irena Jędrzejczyk.

Przedmiot prognozy

Przedmiotem prognozy jest, przygotowany przez Ministerstwo Gospodarki i Pracy, projekt „Strategii rozwoju turystyki na lata 2007–2013” w wersji z 21 marca 2005 r. obejmujący:

- ◆ część diagnostyczną, w której zawarto uwarunkowania formalno-prawne oraz wynikające ze światowych trendów rozwoju turystyki, jak i także syntetyczną ocenę sytuacji turystyki w Polsce wraz z jej analizą dokonaną metodą SWOT;
- ◆ część strategiczną, w której określono misję oraz cele i działania służące realizacji proponowanej strategii;
- ◆ część wdrożeniową, traktującą o źródłach finansowania działań w zakresie poszczególnych priorytetów i celów strategicznych, a także o sposobie ewaluacji realizacji zapisów Strategii.

Strategia rozwoju turystyki na lata 2007-2013 należy do strategii sektorowych, a ustalenia w niej zawarte zostaną wykorzystane do stworzenia odpowiednich zapisów w Narodowym Planie Rozwoju na lata 2007–2013 (NPR), o czym mówi ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o NPR. Ponadto Strategia stanowi kontynuację „Strategii Rozwoju Turystyki w latach 2001–2006”, jak również odwołuje się ona do zadań zapisanych w „Międzyresortowym programie rozwoju turystyki i wypoczynku dzieci i młodzieży na lata 2001-2006”.

Celem nadrzędnym Strategii jest trwały i zrównoważony rozwój turystyki oraz wzrost udziału gospodarki turystycznej we wzroście PKB wraz z podniesieniem konkurencyjności regionów. Strategia wytycza pięć następujących obszarów priorytetowych wraz z celami operacyjnymi:

- ◆ obszar priorytetowy 1 – rozwój produktów turystycznych, a w nim: kreowanie i wdrażanie produktów turystycznych, rozwój infrastruktury turystycznej oraz podnoszenie jakości produktów turystycznych;
- ◆ obszar priorytetowy 2 – rozwój zasobów ludzkich, a w nim: kształtowanie nowych kadr dla obsługi ruchu turystycznego, podnoszenie kwalifikacji kadr zarządzających w branży turystycznej, podnoszenie kwalifikacji personelu w przemyśle turystycznym oraz kształtowanie turystyki społecznej;
- ◆ obszar priorytetowy 3 – wsparcie marketingowe, a w nim: rozwój ogólnopolskiego systemu badań w obszarze turystyki, usprawnienie systemu informacji turystycznej oraz zwiększenie efektywności działań promocyjnych w turystyce;
- ◆ obszar priorytetowy 4 - kształtowanie przestrzeni turystycznej, a w nim: kształtowanie środowiska w kontekście rozwoju przestrzeni turystycznej oraz zwiększanie dostępności turystycznej regionów przez rozwój transportu;
- ◆ obszar priorytetowy 5 – wsparcie instytucjonalne, a w nim: wsparcie instytucji i organizacji działających w obszarze turystyki, tworzenie sprzyjających warunków dla zatrudnienia w

przedsiębiorstwach turystycznych, wsparcie przedsiębiorstw turystycznych, wspieranie innowacyjności w turystyce oraz rozwój badań w obszarze turystyki.

Jednocześnie dokument zawiera informacje o potencjalnych źródłach finansowania, w podziale na źródła pochodzące z projektowanych programów operacyjnych NPR oraz inne źródła bez propozycji liczbowych. Ponadto w rozdziale dotyczącym systemu ewaluacji zaproponowano niezbędny dla jej prowadzenia zestaw wskaźników.

Wpływ turystyki na środowisko

Rozwój turystyki związany jest nierozdzielnie z walorami przyrodniczymi. Zazwyczaj to, co najciekawsze z punktu widzenia turysty jest również najbardziej cenne przyrodniczo i powinno być chronione również przed dowolną penetracją turystyczną. Udział turystyki w degradacji środowiska naturalnego szacowany jest na 5-7% przy 40% ze strony przemysłu czy 15% rolnictwa (Łabaj 2003). Jednak jej formy organizacyjne i koncentracja w czasie oraz przestrzeni przyczyniają się do znacznego wpływu na środowisko prowadząc w niektórych obszarach do znacznej degradacji środowiska, a tym samym przyrodniczych walorów turystycznych.

Nie tylko ruch masowy, ale i źle zaplanowane elementy infrastruktury funkcjonujące na obszarach o cennych walorach przyrodniczych czy w ich sąsiedztwie, mogą również okazać się szczególnie uciążliwe dla środowiska. Nie tylko wielkie centra, ale nawet rozproszone, lecz liczne obiekty stanowią swoiste zagrożenie dla terenów wrażliwych przyrodniczo, a nie zawsze prawnie chronionych, np. przyszłych obszarów sieci Natura 2000. Rozbudowa infrastruktury turystycznej stanowi również zagrożenie dla jakości środowiska (stan wód, powietrza, gleb), krajobrazu czy stanu bioróżnorodności.

W Polsce największe koncentracje ruchu turystycznego w terenach nadmorskich i pojeziernych przypadają na okres wakacyjny, natomiast w terenach górskich mają charakter prawie całoroczny. Badań nad skutkami dla przyrody antropopresji turystycznej nie jest w Polsce wiele. W dotychczasowych stwierdza się, że: poważnie zagrożone są zespoły roślinności nadmorskiej oraz wydmy jako formy morfologiczne terenu. W rejonie pojezierzy dominującym negatywnym oddziaływaniem turystyki jest płoszenie zwierząt i przyczynianie się do coraz większej eutrofizacji jezior (Radziejowski, 2002); penetracja zespołów leśnych prowadzi m. in. do synantropizacji flory i fauny w otoczeniu szlaków i miejsc widokowych, tworzenia „dzikich” szlaków (Tracz i Gaca 2000). W górach ruch i budownictwo turystyczne poprzez niszczenie pokrywy roślinnej i glebowej w konsekwencji przyczynia się do powstawania ścieżek na gołej skale i inicjuje procesy erozyjne, poważne osuwiska, czego następstwem jest zmiana rzeźby terenu (J.Czochański za Kowalczykiem 2000).

Wszędzie zaś, gdzie turystyka ma miejsce, plagą jest zaśmiecanie terenu oraz wzrost ilości wykorzystywanych zasobów wody, coraz większe zapotrzebowanie na energię ze wszystkimi negatywnymi skutkami jej wytwarzania, produkcja dóbr będących przedmiotem zakupów turystycznych i towarzysząca temu często nadmierna konsumpcja.

O znaczeniu badania oddziaływania turystyki na środowisko świadczy fakt, że szczególnie presji poddawane są na całym świecie parki narodowe. W Polsce w 2003 r. zanotowano w nich ponad 10 mln turystów. W największym stopniu (powyżej 1 mln turystów rocznie) dotyczy to parków: Tatrzańskiego, Wolińskiego, Karkonoskiego i Wielkopolskiego.

Koncentracja ruchu turystycznego jest największa (powyżej 180 osób/ha) w parkach: Pienińskim, Karkonoskim i Ojcowskim (Ochrona ... 2004).

W preambule Deklaracji z Quebec (Deklaracja ... 2002) zapisano, że niezależnie od miejsca i czasu „gdy turystyka na obszarach przyrodniczych i wiejskich jest niewłaściwie planowana, rozwijana lub zarządzana, przyczynia się do niszczenia krajobrazu przyrodniczego, stanowi zagrożenie dla dzikiej przyrody i bioróżnorodności, jest czynnikiem prowadzącym do zanieczyszczenia środowiska morskiego i obszarów przybrzeżnych, pogorszenia jakości wód, ubóstwa, wysiedlania rdzennej ludności oraz zanikania tradycji kulturowych”.

W polskiej praktyce rozwoju turystyki jej uczestnicy bardziej kierują się zaspokajaniem potrzeb niż uwarunkowaniami trwałego rozwoju tej społecznej i gospodarczej dziedziny życia. Zaspokojeniu potrzeb nie odpowiada infrastruktura transportowa kraju, choć powoduje ona wzmożony ruch pojazdów. Do poprawy dostępności rejonów, miejscowości i obiektów turystycznych jest postulowana tylko koncepcja budowy dróg szybkiego ruchu i autostrad, bez względu na to, że niebezpiecznie zwiększy to presję ruchu turystycznego na środowisko regionów recepcyjnych, a w nich należy liczyć się ze wzrostem zanieczyszczenia powietrza, wzmożonym hałasem, zwiększeniem wykorzystania zasobów wyczerpywalnych lub słabo odnawialnych – zawłaszczaniem przestrzeni, fragmentacją krajobrazu, prowadząc do jego zubożenia oraz zagrożenia dla gatunków, które nie są w stanie przetrwać na wyizolowanych „wyspach” pomiędzy ciągami infrastruktury transportowej⁵.

Zagrożenie ze strony turystyki nasila się na obszarach szczególnie popularnych, w strefach masowego wypoczynku, gdy dochodzi do nieprzestrzegania ustalonych wcześniej „limitów” dopuszczalnego obciążenia turystycznego. Odpowiedzialni są za to organizatorzy i obsługa ruchu turystycznego, gdy infrastruktura turystyczna (kanalizacja, wodociągi, wywóz śmieci, baza noclegowa) nie jest dostosowana do liczby turystów i charakteru słabo dostosowanych do wymogów uwarunkowań naturalnych produktów turystycznych.

Powyższe problemy dotyczą nie tylko kurortów i najbardziej znanych miejscowości, wnętrza czy otoczenia obszarów chronionych, ale również odnoszą się do coraz liczniej odwiedzanych terenów wiejskich.

Zagrożenia turystyki dla środowiska to nie tylko widoczne skutki w sferze przyrodniczej. Również jej oddziaływanie na proces zrównoważonego rozwoju jest istotne dla strategicznej oceny tej funkcji gospodarczej i sfery zaspokajania potrzeb społecznych. Niejako swoistym zagrożeniem jest zaniechanie lub minimalny udział turystyki we wdrażaniu proekologicznych wzorców zachowań, zarządzania środowiskowego, wykorzystania swych funkcji wychowawczych i poznawczych dla edukacji ekologicznej, itp. Kreowanie i konsumpcja produktów przyjaznych środowisku wymaga wdrażania zasad i norm „ekologicznej” etyki po obu stronach rynku turystycznego. Zasady zrównoważonego rozwoju wymagają wiele więcej niż mierzenie znaczenia wspomnianego wyżej rynku wielkością uzyskanych obrotów i wytwarzanych usług.

⁵ Wg studium wykonanego dla OECD transport drogowy w Polsce jest odpowiedzialny w prawie 96% za koszty zewnętrzne w zakresie oddziaływania na przyrodę i krajobraz. Stanowiły one w roku 1995 r. prawie 0,5 mld euro (External ... 2002).

OCENA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO WRAZ Z REKOMENDACJAMI

Wyniki oceny przedstawiono poniżej w podziale na poszczególne rozdziały lub podrozdziały Strategii, wg zagadnień wynikających z przeprowadzonej analizy zależności pomiędzy wybranymi kryteriami oceny a zapisami zawartymi w ocenianym dokumencie. Punktami odniesienia były rozdziały ogólne dotyczące uwarunkowania rozwoju turystyki oraz misji i celu nadrzędnego, a także rozdziały dotyczące obszarów priorytetowych. Podstawowym poziomem oceny był cel operacyjny.

Opis oddziaływań wraz z komentarzem został odniesiony do poszczególnych zagadnień wyłuszczonych na lewym marginesie niniejszego raportu.

Rekomendacje dotyczące proponowanych zmian w zapisach Strategii dotyczą poszczególnych zagadnień albo celów operacyjnych. W tekście zostały te rekomendacje wyróżnione podkreśleniem, a tam gdzie to było możliwe odniesiono je do poszczególnych numerowanych akapitów tekstu Strategii. W przypadku pozytywnej oceny na środowisko nie proponuje się żadnych rekomendacji.

Uwarunkowania rozwoju turystyki i analiza SWOT

Rozdział opisuje kierunki zmian w turystyce światowej i europejskiej, uwarunkowania krajowe, analizę SWOT, kończąc się syntetyczną charakterystyką przewidywanych uwarunkowań rozwoju turystyki w latach 2007–2013.

Rozwój ekoturystyki na świecie

W przedstawionym omówieniu światowych trendów w turystyce pominięto ważny trend rozwoju zainteresowań, jakim jest ekoturystyka. Podkreślenie jej roli może przyczynić się do stopniowego przeorientowania turystyki masowej, która niewątpliwie stanowi największe obciążenie dla środowiska i społeczności regionów turystycznych. W ślad za rozwojem ekoturystycznego segmentu rynku na świecie niezbędne jest kreowanie go z punktu widzenia potrzeb konkurencyjności naszego kraju i jednocześnie – ochrony jego walorów przyrodniczych. W Polsce obecnie blisko 1/3 powierzchni kraju jest już objęta różnymi formami ochrony przyrody, w tym także ogólnoeuropejską siecią Natura 2000. Proponuje się uzupełnienie tekstu diagnozy dotyczącego oceny światowych trendów o zagadnienia związane z ekoturystyką (pkt. 19-29).⁶

⁶ Tekst podkreślony jest tekstem rekomendacji

Odpowiedzialność przedsiębiorców

Innym zagadnieniem, którego nie poruszono, to przede wszystkim fakt wzrostu roli społecznej i ekologicznej odpowiedzialności przedsiębiorców. Trend ten przyczynia się do dyscyplinowania firm świadczących usługi turystyczne do bardziej przyjaznych zachowań w stosunku do środowiska. Przekłada się to na bardziej efektywne użytkowanie zasobów, mniejszą presję na cenne przyrodniczo obszary oraz ograniczanie powstawania zanieczyszczeń i zakłóceń. Posiadanie zaś ekocertyfikatów wspomaga promocję działalności, w tym ułatwia kontakty z zagranicznymi partnerami. Wymiar jakości ekologicznej biznesu turystycznego przyczynia się do poprawy pozytywnego odczytywania wizerunku tego biznesu na świecie. W środowisku prowadzi to do zmniejszenia zużycia zasobów i wielkości odprowadzanych zanieczyszczeń, przynosząc przedsiębiorcom efekty ekonomiczne m.in. w wyniku obniżenia kosztów wytwarzania usług turystycznych. Razem składa się to na budowanie lepszego wizerunku i uzyskiwania przewagi konkurencyjnej przedsiębiorstw. Proponuje się uzupełnienie zapisów dotyczących oceny światowych trendów o zagadnienia związane ze społeczną i ekologiczną odpowiedzialnością biznesu turystycznego (pkt. 19-29).

Świadomość ekologiczna i czynnik zdrowia

Warto podkreślić, że w ramach diagnozy dostrzeżono wzrost poziomu świadomości ekologicznej społeczeństwa, co przekłada się na wzrost liczby odwiedzin cennych przyrodniczo obszarów turystycznych. Jednocześnie uznano czynnik zdrowia jako ten, który w większym stopniu będzie motywował ludzi do podejmowania wyjazdów turystycznych. Wiąże się to ściśle z potrzebą zapewnienia środowiska przyrodniczego o odpowiedniej jakości.

Ocena skutków środowiskowych

Podstawą do przygotowania dobrej strategii jest prawidłowo wykonana diagnoza branży turystycznej w kraju. Jednak obok ważnych zapisów całkowicie pominięto ocenę skutków środowiskowych powodowanych przez działalność branży. Dotyczy to zarówno jej sposobu gospodarowania zasobami takim jak energia, woda, teren czy też powodowanie odprowadzania zanieczyszczeń, wywieranie presji na przestrzeń itp. Brak także oceny wpływu zachowań przedsiębiorstw turystycznych na cenne przyrodniczo obszary stanowiące w Polsce trzon obszarów turystycznych. Wiąże się z tym także problem sezonowości, który ma znaczenie nie tylko dla przyrody, ale także dla miejscowości i ich mieszkańców, gdzie infrastruktura i służby komunalne w okresie sezonu muszą obsługiwać rzesze gości znacznie przekraczające liczbę stałej ludności. Niezbędnym wydaje się, więc wprowadzenie w diagnozie podrozdziału zawierającego informacje, co do presji na środowisko wywoływanej przez turystykę wraz omówieniem podejmowanych

przeciwdziałania przez ten sektor. W tym celu można wykorzystać rozdział o wpływie turystyki na środowisko zawarty w niniejszym raporcie. (pkt.30-43)

Analiza SWOT

Przedstawiona analiza SWOT zajmuje się walorami przyrodniczymi we wszystkich jej czterech częściach. Natomiast w ramach słabych stron uzupełnienia wymaga informacja o znacznych niedostatkach w infrastrukturze ochrony środowiska przyczyniających się do jego degradacji, a zatem i utraty czasowo lub na stałe walorów turystycznych. W ramach zagrożeń doprecyzowania wymagają informacje o potencjalnie nowych zagrożeniach. Proponuje się następujące uzupełnienia (pkt. 44):

- ◆ w części dotyczące słabych stron - proponuje się przedstawienie stanu występowania niedostatecznej infrastruktury ochrony środowiska, zwłaszcza w zakresie gospodarki wodno-ściekowej oraz gospodarki odpadami w regionach rozwiniętych i potencjalnie turystycznych;
- ◆ w części dotyczącej zagrożeń dokonać należy rozszerzenia zapisu dotyczącego degradacji zasobów naturalnych - proponujemy tekst zamienny „degradacja zasobów naturalnych zwłaszcza cennych przyrodniczo obszarów, w tym będących częścią sieci Natura 2000 lub krajowego systemu obszarów chronionych”.

Misja i cel nadrzędny

Misja

Proponowany zapis misji nie odpowiada ogólnie przyjętej definicji misji i właściwie nie oddaje specyfiki polskiej turystyki, w tym zasobów przyrodniczych i kulturowych, jako szansy rozwoju wewnętrznego i roli tego sektora w Polsce. Misja proponowana w Strategii „pasuje” do każdego kraju. Zgodnie z nauką o zarządzaniu, misja jest koncepcją prowadzenia działalności, ideą, ogólną wizją funkcjonowania firmy czy branży w kategoriach rynkowych. Stanowić ma ona myśl przewodnią działania firmy, branży, która pozwala na identyfikację zewnętrzną tzn. sposób, w jaki chce być ona widziana przez otoczenie. Jednocześnie zawiera obszar jej działania i kierunki rozwoju oraz wartości, jakimi ma ona zamiar się kierować⁷. Proponuje się rozważyć inny zapis misji tzn. „46. Wykorzystanie dziedzictwa kultury, tradycyjnej gościnności i bogactwa przyrody do wzrostu znaczenia turystyki w tworzeniu dochodu narodowego oraz do budowania pozytywnego obrazu Polski w kraju i na świecie. Służyć ma to generowaniu nowych miejsc pracy, podnoszeniu poziomu życia społeczeństwa i zwiększeniu konkurencyjności regionów przy zachowaniu tradycyjnych wartości polskiego społeczeństwa oraz pozostawaniu w zgodzie z zasadą zrównoważonego rozwoju zapisaną w Konstytucji R.P.”

⁷ <http://portalwiedzy.onet.pl/szukaj.html?S=misja&pw=1&x=18&y=11>

Cel nadrzędny

Na poziomie celu strategicznego (nadrzędnego) problematyka środowiska przyrodniczego nie została doprecyzowana w nawiązaniu do misji. Proponowany w Strategii cel nadrzędny w dużej mierze powtarza zapisy misji, a w małym stopniu nawiązuje do obszarów priorytetowych i celów operacyjnych, które w dużej mierze służą wzmocnieniu branży turystycznej i jej pozycji na rynku. Proponuje się następujący zapis celu strategicznego „47. Tworzenie warunków prawnych, instytucjonalnych, finansowych i kadrowych sprzyjających rozwojowi nowoczesnej przedsiębiorczości w turystyce, tak, aby podnieść poziom konkurencyjności przedsiębiorstw turystycznych, zapewniając jednocześnie zachowanie walorów kulturowych i przyrodniczych, które służą rozwojowi turystyki”.

Obszar priorytetowy 1 – Rozwój produktów turystycznych

Obszar – rozwój produktów turystycznych – został przyjęty jako priorytetowy ze względu na potrzebę realizacji idei integrowania działań inwestycyjnych i organizacyjnych na rzecz kreowania kompleksowych, wysokiej jakości usług turystycznych.

Cel operacyjny 1. Kreowanie i wdrażanie produktów turystycznych

Traktowanie zasobów przyrodniczych

Brak wyrazistego stosunku turystyki do sposobu traktowania zasobów przyrodniczych w procesie tworzenia produktów turystycznych należy uznać za brak gwarancji dla ochrony środowiska i przyrody. Zasoby przyrodnicze ujmowane są wyłącznie jako jedna z atrakcji turystycznych w postaci parków narodowych czy krajobrazowych. Trwałość zasobów przyrodniczych i dobry stan środowiska są istotne dla trwałości rozwoju gospodarki turystycznej i dlatego zaliczyć je trzeba do przedmiotu strategii jej rozwoju po stronie popytowej rynku turystycznego.

Postawy i zachowania proekologiczne

Jednocześnie, poprzez produkt turystyczny w perspektywie lat 2007-13 winno odbywać się kształtowanie proekologicznego modelu konsumpcji. Konsekwencją tego powinno być rozszerzenie postaw i zachowań proekologicznych na rynek turystyczny – konsumpcja dóbr i usług o znaczeniu rekreacyjnym dla człowieka. Sposób ukształtowania postaw konsumenckich ma wyraz w postaci zachowań szerokich rzesz uczestników ruchu turystycznego krajowego i przyjazdowego, przykładając się na skalę oraz siłę oddziaływania turystyki na środowisko.

Rodzaj produktu turystycznego określa potrzeby jego nabywców. Potrzebą powszechną jest sama zmiana miejsca pobytu, a ta wiąże się z

**Sposoby
podrózowania**

podrózowaniem i koniecznością wyboru środka transportu. Stąd wpływ turystyki na wzrost i sposób realizowania mobilności. Prowadzi on w zależności od środka transportu do mniejszej lub większej jego uciążliwości dla środowiska. Przy kreowaniu produktów turystycznych należy przyjąć zasadę tworzenia ich w powiązaniu z ograniczaniem, tam gdzie jest to możliwe, potrzeb transportowych, minimalizowaniem konieczności korzystania z indywidualnych środków transportu oraz popieraniem alternatywnych rozwiązań w systemach transportowych w skali kraju i regionów, a nawet miejscowości lub mikro obszarów turystycznych. Powinno to znaleźć odbicie w strategii inwestowania w rozwój regionów. Przykłady takich produktów są znane (np. w Alpach) dwa tygodnie wypoczynku pobytowego lub wędrowskiego bez użycia własnego samochodu.

**Proekologiczne
kierunki
gospodarki**

Poprzez produkt turystyczny odbywać się powinno wspieranie prośrodowiskowych kierunków gospodarki, w czym najbardziej znaczący udział turystyki odnosić się może do gospodarowania na obszarach wiejskich. Relacja ta winna być traktowana jako istota strategii rozwoju produktów turystycznych, integrujących wspieranie tradycyjnych, przyjaznych środowisku form gospodarki wiejskiej, rzemiosła, kultury rolnej z rolnictwem ekologicznym włącznie. Powiązane to powinno być z ochroną: środowiska, krajobrazu, przyrody czy różnorodności biologicznej. Cel kreowania zintegrowanego produktu turystycznego nie zostanie osiągnięty bez włączenia w jego treści, miary jakości i właściwego szerokiego umiejscowienia na rynku (nie tylko jako produkty niszowe) zagadnień:

- zapewnienia zasobów naturalnych w odpowiedniej ilości i jakości dla potrzeb rekreacyjnych i pozarekreacyjnych, a szczególnie zasobów wód dla różnorodnego ich wykorzystywania (kąpieliska, uzdrowiska, aqua-parki, woda do picia itd.);
- ograniczenia wprowadzania niekorzystnych zmian w środowisku poprzez zmniejszenie ilości wytwarzanych odpadów i aktywną proekologiczną gospodarkę odpadami;
- wykorzystania istniejących obiektów budowlanych jako bazy i atrakcji turystycznych;
- przestrzegania przepisów dotyczących ochrony przyrody i ograniczenia szkodliwych oddziaływań turystyki na obszary przyrodniczo cenne, w tym na obszary sieci Natura 2000, biorąc pod uwagę preferencje turystów.

Niezbędne jest w pkt. 48 zaakcentowanie strategicznego kierunku

**Ekologizacja
polskiego
produktu
turystycznego**

ekologizacji polskiego produktu turystycznego jako stymulatora jego konkurencyjności. W tym celu należy wykorzystać markę turystyki przyjaznej środowisku jako sposób realizacji treści i przesłania turystycznego logo Polski. Do oceny poziomu konkurencyjności powinny służyć następujące wskaźniki:

- stopień upowszechnienia ekocertyfikatów,
- liczba markowych produktów ekoturystycznych i rozwój ekonomiczny (wzrost obrotów) tego segmentu usług,
- przyrost zatrudnienia w postaci wyspecjalizowanych zielonych miejsc pracy w turystyce (obsługa ekoturystyki, interpretacja przyrodniczo-turystyczna jako specjalizacja przewodników turystycznych, służby kreowania i wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju w turystyce, menadżerowie ekomarketingu, eksperci ds. środowiskowych uwarunkowań rozwoju i sprzedaży produktów turystycznych itp.)

Cel operacyjny 2 - Rozwój infrastruktury turystycznej

**Środowiskowe
uwarunkowania
rozwoju
infrastruktury**

Infrastruktura jest w Strategii potraktowana jako niezbędny element konkurencyjności. Ma ona sprzyjać atrakcyjności, szerokiemu udostępnianiu usług, usprawnianiu ruchu turystycznego ze zwiększeniem jego liczebności, różnorodności i zmniejszaniem sezonowości. W Strategii brakuje wyraźnych odniesień do uwarunkowań środowiskowych rozwijania infrastruktury włączając w to możliwe środki zaradcze i kompensujące. Rozwój infrastruktury związanej z ochroną środowiska został uwzględniony jedynie jako inwestycja w infrastrukturę uzupełniającą. Przeorientowanie tego punktu widzenia jest niezbędne dla zabezpieczenia w dalekim horyzoncie czasowym obopólnych interesów środowiska i turystyki. Infrastruktura ma wzmacniać ochronę przyrody i krajobrazu, w tym ochronę walorów sieci Natura 2000, a nie tylko udostępniać zasoby bez ich zabezpieczania przed agresywnym i masowym ruchem turystycznym. Zwiększająca się presja w wyniku wzrostu mobilności i docierania masowej turystyki do nowych obszarów wymaga zaproponowania przeciwdziałań. Dlatego należałoby wyłączyć infrastrukturę proekologiczną z działu „innych uzupełniających” (pkt. 60) i działania w zakresie infrastruktury proekologicznej potraktować odrębnie (nowy pkt. 60a) jako zabezpieczające trwałość produktu turystycznego i realizujące zasadę zabezpieczenia wykorzystania zasobów przez obecne i przyszłe pokolenia.

Cel operacyjny 3 - Podnoszenie poziomu jakości produktu turystycznego.

Jakość środowiska

Rozwój produktu – choćby z racji funkcji poznawczych i edukacyjnych turystyki – winien przyczyniać się do wzrostu świadomości ekologicznej, która obecnie u klientów szybciej wzrasta niż u producentów usług turystycznych. Kreacja produktu turystycznego przez jakość nie powinna pomijać wskaźników jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego oraz wskaźników zrównoważonego rozwoju regionów turystycznych – miejsca wytwarzania i konsumpcji produktu turystycznego. Jakość środowiska stanowi także o całorocznej atrakcyjności produktu np. związanego z obserwowaniem zmieniającej się w czasie przyrody. Stanowi to element ekoturystyki edukacyjnej także poza okresem wakacji, co sprzyja zmniejszeniu sezonowości, a zatem i ograniczaniu presji na środowisko w szczytach zimowych i letnich. Czynniki środowiskowe w poszerzaniu sezonów turystycznych nie jest doceniany. Rok 2013 to wystarczająca perspektywa by użyć tego argumentu do rozwoju całorocznych produktów turystyki przyrodniczej, a obok nich wytwarzać rynek turystyki przyjaznej środowisku. W związku z tym proponuje się przeformułowanie tego celu (pkt. 63 – 69) tak, by budowanie produktów turystycznych następowało zarówno poprzez jakość środowiska jak i proekologiczną jakość świadczenia usług. Wymaga to szerokiego wprowadzenia certyfikatów jakości środowiskowej oraz ekoetykietowania jako elementu strategicznego tworzenia produktu. Świadectwem myślenia kategorią jakości środowiskowej musi być zapewnienie stosowania wskaźników dotyczących efektywnego użytkowania zasobów przyrodniczych oraz promowanie form zarządzania środowiskowego. Sprzyjać to będzie ponadto stymulowaniu proekologicznych postaw i zachowań konsumentów.

Obszar priorytetowy 2 – Rozwój zasobów ludzkich

Działania w tym obszarze będą pełniły kluczową rolę dla zapewnienia realizacji celów Polityki Ekologicznej Państwa, związanych z podnoszeniem poziomu świadomości ekologicznej polskiego społeczeństwa oraz, pośrednio, z integracją celów środowiskowych i strategii rozwoju turystyki. Integracja ta w praktyce rozumiana jest jako uświadamianie kadrom pracującym w sferze usług turystycznych znaczenia wartości środowiska przyrodniczego i potrzeby jego ochrony we wspieraniu rozwoju turystyki. Wsparcie to odnosi się po pierwsze: do możliwości rozwoju tego sektora gospodarczego (turystyka rozwijać się będzie przede wszystkim w oparciu o zasoby przyrodnicze, na których walory rekreacyjne i poznawcze popyt stale wzrasta), a zanieczyszczenie środowiska będzie uważane za barierę rozwoju produktów turystycznych; po drugie: świadomość wartości przyrody i dla funkcji

ekologicznych podtrzymujących trwałość walorów turystycznych przynieść może faktyczne ograniczenia niektórych kierunków rozwoju tego sektora, związane z koniecznością faktycznego podporządkowania się turystyki obowiązkowi ochrony zasobów przyrodniczych i przyjęcia do swej praktyki gospodarowania nimi wedle zasad ekorozwoju.

Cel operacyjny 1 - Kształtowanie nowych kadr dla obsługi ruchu turystycznego

W ramach osiągnięcia tego celu przewiduje się realizację trzech rodzajów działań: wdrożenie systemu szkoleń, staże zawodowe oraz badania rynku. Skierowane one mają być do osób pragnących znaleźć zatrudnienie w sferze usług turystycznych, zwłaszcza zainteresowanych prowadzeniem działalności gospodarczej.

Aspekty środowiskowe w kształceniu kadr

W żadnym z proponowanych działań nie przewidziano konieczności uwzględniania aspektów środowiskowych. W Strategii nie wskazuje się na rolę uwarunkowań środowiskowych rozwijania działalności gospodarczej w turystyce. W dzisiejszej praktyce znaczenie środowiska przyrodniczego w tworzeniu podstaw do rozwoju turystyki i jako waloru i jako bariery rozwoju wynikającej z konieczności jego ochrony są zagadnieniami albo traktowanymi marginesowo albo wręcz pomijanymi w kształceniu kadr, a potem w ich codziennej pracy. Brak uwzględnienia tych kwestii w ramach omawianego celu nie będzie miał bezpośredniego, negatywnego oddziaływania na środowisko (w postaci natychmiastowego pogorszenia się stanu środowiska), ale negatywne efekty mogą wystąpić w postaci oddziaływań pośrednich i/lub skumulowanych ujawniających się w dłuższej perspektywie czasowej. Stan ten strategia rozwoju turystyki winna zmieniać.

Wiedza o środowiskowych uwarunkowaniach rozwoju turystyki

Zapisy Strategii nie gwarantują zadawalającego poziomu ochrony przyrody oraz zachowania materialnych i niematerialnych obiektów kultury. Brak wiedzy o środowiskowych uwarunkowaniach rozwoju turystyki wśród osób rozpoczynających działalność w tym zakresie może sprzyjać nadmiernemu eksploataowaniu zasobów naturalnych przez przyszłych operatorów turystycznych – zarówno w odniesieniu do przyrody żywej, jak i nieżywej (np. w postaci zawłaszczania przestrzeni, nadmiernych emisji zanieczyszczeń do środowiska odprowadzanych z obiektów turystycznych). Brak wiedzy o środowiskowych uwarunkowaniach działalności turystycznej może prowadzić do przekraczania pojemności ekologicznej obszarów, co w krótkim czasie może przynieść degradację środowiska przyrodniczego, kulturowego i społecznego regionów atrakcyjnych turystycznie.

**Presja działalności
turystycznej na
środowisko**

Działalność turystyczna, jak każdy inny rodzaj aktywności ludzkiej, powoduje powstawanie zanieczyszczeń odprowadzanych do środowiska. Wzrost presji działalności turystycznej na środowisko będzie się przyczyniać do wzrostu emisji zanieczyszczeń do powietrza i wód oraz do zwiększania ilości wytwarzanych odpadów oraz wzrostu poziomu szkodliwego hałasu. To ważne znaczenie oddziaływań turystyki wynika z jej lokalizowania na terenach najcenniejszych i wrażliwych przyrodniczo, a więc tam gdzie wszelkie emisje zanieczyszczeń są najbardziej niepożądane i będą miały szczególnie negatywne konsekwencje. Brak uwzględnienia kwestii środowiskowych w szkoleniach dla nowych kadr turystyki może skutkować także tym, że działania na rzecz ograniczenia emisji zanieczyszczeń do środowiska będą podejmowane w zbyt wąskim zakresie. Dla zachowania walorów przyrodniczych na obszarach wrażliwych nie wystarczy, bowiem jedynie ograniczenie wielkości odprowadzanego ładunku zanieczyszczeń do poziomu dopuszczonego przez przepisy, ale wymagać to może znacznie większej ich redukcji i innych wszechstronnych zabiegów, które należy poznać, by je móc się do nich stosować.

**Poziom
świadomości
ekologicznej**

Strategia nie wykorzystuje szansy na podniesienie poziomu świadomości ekologicznej zarówno wśród osób pracujących w sektorze turystycznym jak i turystów. Zgodnie z Narodową Strategią Edukacji Ekologicznej, przygotowaną przez Ministerstwo Środowiska, podnoszenie poziomu świadomości ekologicznej społeczeństwa ma kluczowe znaczenie dla możliwości wdrażania w Polsce konstytucyjnej zasady zrównoważonego rozwoju. Dlatego też każda możliwość prowadzenia edukacji ekologicznej powinna być wykorzystywana, a turystyka dzięki swym funkcjom poznawczym ma tu do odegrania bardzo ważną rolę. Jak wskazywano wcześniej wysoki poziom wiedzy na temat środowiskowych uwarunkowań działalności jest szczególnie ważny w przypadku kadr podejmujących działalność w branży turystycznej. Właściwie, co do zasad zrównoważonego rozwoju, zaplanowana działalność turystyczna stanowić może najlepszy środek edukacyjny dla osób wypoczywających w danym miejscu, ucząc turystów szacunku do ojczyściej przyrody i praktycznych sposobów jej ochrony. Postawy takie to nieodzowny atrybut tożsamości narodowej. Pracownicy branży turystycznej, posiadający wiedzę o zasadach ochrony środowiska mogą stać się liderami podnoszącymi poziom świadomości ekologicznej wśród odwiedzających (np. poprzez udzielanie informacji o lokalnym środowisku, jego walorach i zasadach ochrony) oraz w społecznościach lokalnych współzarządzających zasobami regionów turystycznych. Co więcej, wysoki poziom świadomości ekologicznej i dostrzeganie potrzeby podejmowania działań na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego jest kluczem do wdrażania rozwiązań innowacyjnych, w skuteczny sposób zmniejszających wielkość presji wywieranej przez sektor turystyczny na

środowisko, w konsekwencji prowadząc do obniżenia kosztów działalności. Szczególnie w tym obszarze cennym jest wykorzystywanie doświadczeń instytucji i organizacji zajmujących się edukacją ekologiczną.

**Ochrona
środowiska
i ekologia
w edukacji nowych
kadr**

Niezbędne jest zapewnienie, by w trakcie szkoleń i staży zawodowych dla nowych kadr obsługi ruchu turystycznego poruszane były zagadnienia z zakresu szeroko pojętej ochrony środowiska i ekologii. Osoby rozpoczynające pracę w branży turystycznej muszą posiadać wiedzę na temat ograniczeń, jakie na tę działalność nakłada konstytucyjny obowiązek ochrony środowiska, zasad tej ochrony (zarówno prawnych, instytucjonalnych jak i praktycznych), źródeł pozyskiwania informacji o stanie środowiska, korzyściach, jakie działalność turystyczna uzyskuje dzięki zachowaniu środowiska przyrodniczego we właściwym stanie. Dlatego rekomenduje się dopisanie w pkt. 71 tekstu - "Niezbędnym elementem takich szkoleń powinna być tematyka ekologiczna i szeroko pojętej ochrony środowiska zapewniająca, że osoby rozpoczynające działalność w branży znać będą środowiskowe uwarunkowania rozwoju i prowadzenia działalności turystycznej. W tym celu należy nawiązać współpracę z jednostkami zajmującymi się edukacją ekologiczną."

Cel operacyjny 2 - Podnoszenie kwalifikacji kadr zarządzających w branży turystycznej

W ramach tego celu zaplanowano identyczne jak w celu 1 działania, z tym, że są one skierowane do osób zajmujących w branży turystycznej stanowiska kierownicze.

**Cele środowiskowe
w edukacji
menadżerów**

Podobnie jak w celu poprzednim także tu autorzy Strategii nie widzą konieczności prowadzenia edukacji w zakresie ochrony środowiska. Pominięcie celów środowiskowych w działaniach skierowanych do menadżerów branży turystycznej może mieć szczególnie negatywne konsekwencje środowiskowe. Osoby te, bowiem poprzez swoje decyzje wpływać będą na wielkość presji wywieranej na środowisko przyrodnicze zarówno przez działalność turystyczną jak i inwestycje w obiekty turystyczne. Niewłaściwie zaplanowana i prowadzona polityka branży i działalność gospodarcza spowoduje, że może zostać przekroczona pojemność środowiska przyrodniczego – zarówno pod względem liczby osób wypoczywających na danym terenie jak i pod względem wielkości ładunku zanieczyszczeń odprowadzanego do środowiska z obiektów obsługujących ruch turystyczny. Tym niemniej prognozowane oddziaływania nie będą miały charakteru bezpośredniego i natychmiastowego, i mogą wystąpić w postaci negatywnych,

pośrednich efektów długoterminowych.

**Promowanie
środowiskowych
technologii**

W Strategii pominięto możliwości promowania środowiskowych technologii w obiektach turystycznych jak i działań na rzecz poprawy efektywności użytkowania zasobów. To nie wykorzystany atut innowacyjności w gospodarce. Konieczność zaś stosowania urządzeń ograniczających wielkość emisji do środowiska wynika z obowiązującego w Polsce prawa ochrony środowiska. Na obszarach wrażliwych, o znaczących walorach przyrodniczych a zarazem rekreacyjnych, samo dostosowanie wielkości odprowadzanego ładunku zanieczyszczeń do wymagań normatywnych nie zapewni jednak właściwego poziomu ochrony. Stąd konieczne jest podejmowanie działań dodatkowych. W większości przypadków odpowiedni poziom ochrony środowiska przyrodniczego można uzyskać dzięki zmianom organizacyjnym czy technologicznym. Działania takie mają dodatkowy walor, gdyż emisja zanieczyszczeń ograniczana jest „u źródła”. Aby jednak te nowoczesne rozwiązania znalazły zastosowanie w branży turystycznej osoby podejmujące decyzje muszą nie tylko wiedzieć o istnieniu takich rozwiązań, ale także posiadać wysoki poziom świadomości ekologicznej – gdyż tylko wówczas będą dostrzegać dodatkowe korzyści wynikające z ich wdrażania. Dlatego też należy się spodziewać, że pominięcie tematyki środowiskowej w szkoleniach i stażach dla menadżerów przemysłu turystycznego ograniczy możliwość praktycznego zastosowania eko-innowacyjnych rozwiązań, ta zaś jest niezbędna dla wzmacniania konkurencyjności polskiej turystyki na rynku międzynarodowym.

**Systemy zarządzania
środowiskowego
i ekocertyfikaty**

Strategia nie dostrzega potrzeby szerokiego wdrażania przez firmy turystyczne systemów zarządzania środowiskowego i uzyskiwania certyfikatów z tym związanych. Uzyskanie certyfikatów zarządzania środowiskowego przynosi podmiotom je uzyskującym liczne korzyści (zarówno ekonomiczne i organizacyjne jak i związane z poprawą rynkowego image’u firmy) to systemy te wdrażane są przede wszystkim w tych przedsiębiorstwach, w których kadre menażerską charakteryzuje wysoki poziom świadomości ekologicznej. Dlatego też pominięcie tematyki środowiskowej w szkoleniach dla kadry kierowniczej przedsiębiorstw turystycznych ograniczy zainteresowanie polskich podmiotów wdrażaniem systemów zarządzania środowiskowego i uzyskiwaniem certyfikatów potwierdzających ten fakt. Negatywną konsekwencją tego będzie ograniczenie zainteresowania polską turystyką wśród znacznej ilości turystów z krajów rozwiniętych – „zielone” certyfikaty stanowiąc będą w najbliższej przyszłości znaczący element promocji podmiotów turystycznych na rynku europejskim.

Poziom ochrony przyrody

Strategia ze względu na brak właściwych zapisów edukacyjnych grozi wdrożeniem takiego modelu rozwoju turystyki, który nie będzie gwarantował zadawalającego poziomu ochrony przyrody (w tym różnorodności biologicznej obszarów wiejskich) oraz zachowania materialnych i niematerialnych obiektów kultury. Poziom tego zagrożenia jest proporcjonalny do zwiększającej się dostępności najatrakcyjniejszych terenów i poszerzania kadr turystyki o rzesze wąsko wyspecjalizowanych usługodawców i organizatorów poszczególnych rodzajów turystyki. Szybkie i wąskie doszkalanie zawodowe nie daje szans na należyty poziom zachowań w stosunku do przyrodniczej bazy turystyki i przyrody jako dobra ogólnonarodowego.

Poziomu świadomości ekologicznej

Poziom świadomości ekologicznej kadry zarządzającej turystyką będzie miał kluczowe znaczenie dla uzyskiwania tej wiedzy przez pracowników sektora i jej wykorzystywania w codziennej obsłudze ruchu turystycznego. Odbywać się to może przez zachęcanie pracowników do udziału w szkoleniach i stażach, praktyczne wdrażanie prośrodowiskowych rozwiązań, aktywny udział w realizowaniu programów proekologicznych w obrębie przedsiębiorstwa i regionu działania itp., co powinno być strategicznym wymogiem w przyszłościowym modelu kadr turystyki. Brak właściwych zapisów to utracenie szansy na podniesienie poziomu świadomości ekologicznej zarówno wśród osób pracujących w sektorze turystycznym jak i turystów. Niedostateczna wiedza na temat środowiska przyrodniczego i zasad jego ochrony obniża efektywność własnych działań i utrudni udzielanie turystom informacji na temat zasobów i walorów przyrodniczych danego regionu, potrzebach w zakresie ochrony środowiska, zasadach zachowań turystycznych, itp., co powinno jako element gromadzonych i przekazywanych treści składać się na standard systemu informacji turystycznej.

Zasady zrównoważonego rozwoju

Rozwój turystyki, podobnie jak rozwój innych sektorów gospodarki, ma obowiązek zapewniać realizację konstytucyjnej zasady zrównoważonego rozwoju. Omawiany sektor – ze względu na szeroki zakres terytorialny, w jakim jest prowadzona działalność turystyczna jak i jej ścisły związek ze środowiskiem przyrodniczym może i powinien – jeśli rozwój tej branży odbywa się zgodnie z wymaganiami zrównoważonego rozwoju, zapewnić wysoki poziom ochrony środowiska. Aby jednak tak się stało kadra kierownicza podejmująca decyzje o kierunkach rozwoju turystyki musi charakteryzować się wysokim poziomem świadomości ekologicznej i w praktyce kierować się etyką ekologiczną. Tylko menadżerowie świadomi istoty i wagi środowiskowych uwarunkowań turystyki, podejmując decyzje będą

oceniać ich potencjalny wpływ na środowisko przyrodnicze. Pominięcie w szkoleniach dla kadry kierowniczej problematyki ekologicznej i związanej z koniecznością ochrony środowiska stwarza ryzyko, że organizowane i wspierane będą takie kierunki turystyki, które nie tylko nie będą zgodne z zasadami ekorozwoju, ale stwarzać będą istotne zagrożenie dla środowiska przyrodniczego.

Kwestie ekologiczne i środowiskowe w szkoleniu menadżerów

Ze względu na znaczenie kadry kierowniczej w wyznaczaniu kierunków rozwoju turystyki jak i we wdrażaniu rozwiązań praktycznych, konieczne jest uwzględnienie kwestii ekologicznych i środowiskowych w szkoleniach prowadzonych dla kadr zarządzających w branży turystycznej. Dlatego rekomenduje się dodanie w pkt. 82 dodatkowego akapitu o brzmieniu: „Koniecznym elementem szkoleń winny być zagadnienia ochrony środowiska i zapewnienia takiego kierunku rozwoju turystyki, który realizować będzie konstytucyjną zasadę zrównoważonego rozwoju”.

Cel operacyjny 3 - Podnoszenie kwalifikacji personelu w przemyśle turystycznym

W ramach celu proponowane są trzy działania: wdrożenie systemu szkoleń, kształcenie kadry trenerskiej i badania potrzeb szkoleniowych oraz efektywności programów. W żadnym z opisów tych działań nie wspomina się o konieczności uwzględnienia kwestii ekologicznych i środowiskowych.

Wdrażanie działań na rzecz ochrony środowiska

Chociaż może się wydawać, że znaczenie personelu pracującego w przemyśle turystycznym w realizacji zasad zrównoważonego rozwoju jest niewielkie (bowiem pracownicy będą przede wszystkim wykonywać polecenia kadry zarządzającej i właścicieli obiektów turystycznych), to osoby te będą odgrywały istotną rolę w rzeczywistym wdrażaniu działań na rzecz ochrony środowiska. Od nich, bowiem zależeć będzie czy w codziennych działaniach przestrzegane będą wymagania zrównoważonego rozwoju: np. czy podejmowane będą działania na rzecz zmniejszenia zużycia wody i energii, ograniczania ilości wytwarzanych odpadów i segregowaniu ich, itp. Brak uwzględnienia celów środowiskowych w opisywanych działaniach może spowodować negatywne skutki środowiskowe. Wzrost presji działalności turystycznej na środowisko następuje głównie poprzez emisje zanieczyszczeń do powietrza i wód oraz brak działań dla zmniejszenia ilości wytwarzanych odpadów. Podejmowanie działań na rzecz ochrony środowiska, prowadzenie działalności zgodnej z wymaganiami zrównoważonego rozwoju wymaga wykroczenia poza codzienną rutynę i wykazania przez pracowników aktywności w zmienianiu dotychczasowych przyzwyczajeń i sposobów postępowania. Należy liczyć się z tym, że właściwy – w tym zakresie – sposób postępowania będzie

charakteryzował osoby z wysoką świadomością ekologiczną; pracownicy pozbawieni takiej świadomości będą dążyć do uproszczenia swojego postępowania, nawet, jeśli oznaczać to będzie degradację środowiska przyrodniczego. Aby zapewnić, że sposób działania podmiotów należących do branży turystycznej zgodny jest z zasadami zrównoważonego rozwoju, a wytyczne kierownictwa tych obiektów (służące zmniejszeniu presji ich funkcjonowania na stan środowiska) są w praktyce realizowane, konieczne jest zapewnienie dostarczenia im odpowiedniej wiedzy i ukształtowania wysokiego poziomu świadomości ekologicznej, co dotyczy osób pracujących w branży. Może to zostać osiągnięte poprzez włączenie problematyki środowiskowej i ekologicznej w tematykę szkoleń realizowanych w ramach tego celu operacyjnego. Za równie ważne należy uznać zapewnienie, że kadra trenerska prowadząca te szkolenia posiadać będzie wystarczający poziom wiedzy na temat środowiskowych uwarunkowań rozwoju turystyki. Stąd rekomenduje się:

- ♦ W ostatniej linii drugiego akapitu, w pkt. nr 86 (po słowach: zmianę wzorców zachowań), po przecinku należy dopisać: „podnoszenie poziomu świadomości ekologicznej”, a dalej jak w wersji obecnej;
- ♦ W pkt. 88 należy dopisać „Kształcenie trenerów powinno dotyczyć także tematyki dotyczącej środowiskowych ograniczeń rozwoju sektora turystycznego”

Cel operacyjny 4 - Kształtowanie turystyki społecznej

Zaplanowano tu dwa działania: wychowanie dla turystyki oraz kształtowanie społecznych kadr ruchu turystycznego. Autorzy Strategii prawidłowo zauważają konieczność kształtowania wśród młodych ludzi postaw proturystycznych jako ważnego elementu rozwoju sfery społecznej. Chociaż jednak dostrzegają oni, że jednym z elementów tych działań powinno być prowadzenie edukacji o konieczności poszanowania dziedzictwa przyrodniczego, to zagadnienie to nie jest w opisie proponowanych działań w wystarczająco silny sposób wyartykułowane. Dlatego zagadnienia przyrodnicze pozostają w tle aktywności planowanej w ramach tego celu operacyjnego.

Wychowanie dla turystyki

Właściwa realizacja działań zaplanowanych w ramach omawianego celu operacyjnego będzie miała niezwykle ważny, pozytywny wpływ na jakość środowiska przyrodniczego w naszym kraju. Właśnie przez krajoznawstwo, turystykę przyrodniczą, poznawanie piękna ojczyściej przyrody młodzi ludzie nauczą się ją cenić, szanować i chronić. Aby jednak tak się stało niezbędnym elementem wychowania dla turystyki musi być przekazywanie treści przyrodniczych i wskazujących na konieczność i sposoby ochrony walorów środowiska.. Do podejmowania takich działań w sposób szczególnie predysponowane są organizacje

pozarządowe – nie tylko te, które działają w sferze turystyki – jak to stwierdzono w Strategii, ale także stowarzyszenia i organizacje mające na celu ochronę przyrody i środowiska. Dlatego też, chociaż proponowane w tym celu operacyjnym działania nie będą miały bezpośredniego, krótkoterminowego, pozytywnego wpływu na środowisko przyrodnicze, to sprzyjać będą one tworzeniu warunków do realizacji zasad zrównoważonego rozwoju branży w dłuższej perspektywie czasowej. Dla turystyki oznacza to wykształcenie się w następnym pokoleniu proekologicznego modelu wypoczynku – w tym rynku ekoturystyki.

**Integracja
turystyki
z ochroną
przyrody i
środowiska**

Dzięki Strategii może nastąpić podniesienie poziomu wiedzy o potrzebie integracji rozwoju turystyki i realizacji celów tego sektora ze strategią ochrony przyrody. Poprzez uczestnictwo w działaniach turystycznych i krajoznawczych uczestnicy działania „Wychowanie dla turystyki” będą mieli szanse osobistego poznawanie walorów przyrodniczych swojego regionu i całego kraju. W ten sposób dowiadywać się będą o konieczności integrowania celów rozwoju turystyki z potrzebami ochrony przyrody i środowiska, celach i potrzebach wielofunkcyjnego rozwoju terenów wiejskich. Uzyskana w ten sposób wiedza i świadomość będzie mogła być wykorzystywana nie tylko we wspieraniu działalności turystycznej, ale także przy wdrażaniu innych rodzajów aktywności.

**Świadomość
ekologiczna**

Poznanie przyrody Ojczyzny, jej walorów, potrzeb i sposobów jej ochrony w naturalny sposób oddziaływać będzie na świadomość ekologiczną uczestników działań podejmowanych w ramach tego celu. Jest to niezwykle istotne, gdyż pozytywne skutki tych zachowań oddziaływać będą nie tylko w sferze produktów turystycznych, ale dotyczyć będą szeroko pojętego rozwoju społeczno-gospodarczego Polski. Turystyka ma tu do odegrania poważną rolę poprzez swoją interdyscyplinarność – a więc oddziaływanie na dziedziny okołoturystyczne oraz jako zjawisko przestrzenne o zasięgu ogólnokrajowym.

**Kształtowanie
postaw
proturystycznych
i
proekologicznych**

Dla wzmocnienia pozytywnych oddziaływań wywołanych poprzez wdrażanie działań zaproponowanych w tym celu operacyjnym rekomenduje się:

- ♦ ostatnia linia w pierwszym akapicie pkt. 91: należy wpisać po słowach „ale także edukację kulturowo-społeczno-ekonomiczną” słowa „oraz ekologiczną”
- ♦ w pierwszym akapicie w pkt. 92 należy wpisać po słowach „stosunek do ludzi i walorów” słowa „przyrodniczych i kulturowych”, a następny fragment tekstu pozostawić bez zmian

- ♦ w drugim akapicie w pkt. 92 należy wpisać po słowach „rozwijanie i animowanie turystyki” słowa „oraz podejmowanie działań na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego”

Obszar priorytetowy 3 –Wsparcie marketingowe

Związek pomiędzy marketingiem prowadzonym w dziedzinie turystyki, a ochroną środowiska jest więcej niż pośredni. Zamyka się on w stwierdzeniu, że efekty badań rynkowych przy współczesnym poziomie cywilizacyjnego rozwoju, nie mogą być rozpatrywane w oderwaniu od analizy skutków dla środowiska, jakie mogą wywołać ewentualne decyzje podjęte na podstawie tych badań. Aby zatem nie doprowadzić do błędnych decyzji należy badając rynek mieć na uwadze kwestie środowiska, traktując jego zasoby jako element rynku turystycznego, które mają swą wartość, a ta dodatkowo może być kształtowana poprzez inne czynniki działające na rynku (cena, popyt, podaż).

Uwzględniając środowisko w badaniach rynkowych usprawniamy w konsekwencji produkt, nadając mu określony charakter, korzystny lub obojętny dla środowiska. Obecność produktu na rynku, jego właściwy dobór i promocja wsparta badaniami odbywać się będzie w myśl Strategii rozwoju turystyki, w relacji do konsumentów, ale przecież nie może być to w oderwaniu od uwarunkowań środowiskowych czy kulturowych, co już tak wyraźnie nie jest postawione w analizowanym dokumencie. Integracja badań rynkowych powinna w swym zakresie uwzględniać te uwarunkowania, choć można się zgodzić, że nie muszą w sposób bezwzględny stanowić one warunku bezpośredniego. Skoro integracja badań rynkowych ma się odnosić do badań gospodarczych i społecznych rynku turystycznego, dlaczego nie odnieść ich również do uwarunkowań środowiskowych, z których turystyka czerpie korzyści i które znajdują się w kręgu zainteresowań konsumentów.

Odniesień takich oczekiwać będą konsumenci usług turystycznych, których świadomość ekologiczna osiąga coraz wyższy poziom. Wymusi je również system wartości i regulacji prawnych, do których odwołują się kraje członkowskie UE.

System marketingu

Zasadniczy i pośredni cel obszaru dotyczącego wsparcia marketingowego nie stoi w sprzeczności z celami, jakie może stawiać sobie ochrona środowiska. Realizacja celów poprzez przypisane im działania nie będzie niosła bezpośredniego zagrożenia dla tego środowiska. Pośrednio mogą stanowić jednak problem.

Opracowanie zintegrowanego programu badań, obejmującego zjawiska gospodarcze i społeczne rynku turystycznego jest ważnym

Badania rynku zadaniem strategicznym i wymaga ono poparcia. Pominiecie w tych badaniach programu środowiskowego, jako elementu zintegrowanego systemu, czyni ten system ułomnym z wymienionych już powodów cywilizacyjnych. Badania rynkowe zaproponowane w Strategii prowadzą do kwestii wpływu tych badań na rynek turystyczny w świetle stwierdzonego i nie wymagającego szczególnego uzasadnienia, zmniejszania się zasobów naturalnych. Z zasobów tych turystyka korzysta i poprzez wykreowanie potrzeb konsumenckich może mniej lub bardziej negatywnie wpływać na pozyskiwanie zasobów. Przenosząc wyniki badań do polityki turystycznej i do praktyki należy stawiać sobie pytanie o blisko i długoterminowe konsekwencje środowiskowe podejmowanych decyzji. Uwzględnienie tego elementu w zintegrowanym systemie badań rynku turystycznego może przyczynić się do pomniejszania, w procesie decyzyjnym odpowiedzialności za wyczerpywanie się zasobów turystyki wynikających z wartości środowiskowych. Istotne to będzie w wielu obszarach funkcjonowania turystyki, nie mniej charakter integracji zagadnień środowiskowych z turystycznymi na rynku tworzonym na terenach wiejskich będzie sądząc z tendencji europejskich kwestią kluczową. Wyraźnie turystyka wypełnia lukę strukturalną, którą tworzy ograniczana funkcja rolnicza. Dlatego cel operacyjny 1 i działanie pierwsze (pkt. 94) uzupełnić należy o badania z zakresu integracji zagadnień środowiskowych z tworzeniem marketingu turystycznego.

System informacji turystycznej

Podkreślana w tej ocenie integracja badań rynkowych turystyki z badaniami środowiskowymi będzie miała swe odzwierciedlenie w systemie informacji turystycznej. Usprawnienie tego systemu jest celem operacyjnym. Samo dążenie do usprawnienia nie rodzi sytuacji kolizyjnych. Jednakże w przypisanych temu celowi działaniach, tzn. tworzenie systemów informacyjnych rodzi korzystne dla rozwoju turystyki i ochrony środowiska związki. Informacja turystyczna pozbawiona wartościowego przekazu o środowisku traci swą wartość rynkową, pomniejsza konkurencyjny wymiar rozwoju turystyki. Z tego względu proponuje się w pkt. 99 w pierwszym akapicie wprowadzić tekst zamienny - „W zakresie rozwijania sytemu analogowego przewiduje się – sieci centrów i punktów informacji turystycznej, wprowadzenie systemu wydawnictw informacyjnych i promocyjnych, systemu oznakowania miast, atrakcji i dróg publicznych, stanu i wartości środowiska naturalnego, a także przygotowanie kadry tego systemu, zwłaszcza informatorów.”

Obszar priorytetowy 4 – Kształtowanie przestrzeni

**Przestrzeń
turystyczna**

Cechy przestrzeni oraz funkcje, jakie ona spełnia decydują o tym czy i w jakim stopniu dany obszar jest atrakcyjny z "turystycznego" punktu widzenia. Jednak przestrzeń atrakcyjna dla turystyki to nie to samo, co przestrzeń turystyczna. Nie cała, bowiem przestrzeń, która jest atrakcyjna turystycznie może być bez przeszkód w tym celu wykorzystywana, a tym bardziej kształtowana na użytek turystyki. Ta przestrzeń, bowiem to zarówno środowisko przyrodnicze ze swymi naturalnymi cechami i walorami oraz zmianami wprowadzonymi przez człowieka, jak i całokształt wprowadzonych przez człowieka elementów kulturowych, w tym elementów o charakterze infrastrukturalnym. Niekiedy jednak, unikatowość i walory przyrody są tej rangi, że pierwszeństwo przed wszystkimi formami użytkowania (w tym i turystyczną) musi mieć ochrona przyrody. Dobrze jest też mieć na uwadze, że niekorzystne zmiany środowiska przyrodniczego, ubytek jego walorów, czy niszczenie wartości kulturowych powodują spadek atrakcyjności przestrzeni turystycznej danego obszaru i odwrotnie - poprawa stanu środowiska, przywracanie jego utraconych walorów, odnowa zniszczonych elementów kulturowych, ich rewitalizacja oraz poprawa infrastruktury niezbędnej dla rozwoju turystyki powodują, że przestrzeń turystyczna obszaru odzyskuje swe turystyczne walory. W związku z powyższym nazwa obszaru priorytetowego powinna być zmieniona, gdyż nie chodzi tu o kształtowanie przestrzeni w ogóle, ale o kształtowanie przestrzeni dla turystyki. Tak więc powinno się napisać: „Kształtowanie przestrzeni dla turystyki” lub ewentualnie „Kształtowanie przestrzeni turystycznej”.

**Minimalizacja
negatywnych
oddziaływań**

W opisie obszaru priorytetowego „Kształtowanie przestrzeni” jest kilka stwierdzeń, które wskazują na to, że autorzy Strategii zdają sobie sprawę, iż rozwój gospodarki turystycznej pociąga za sobą znaczące oddziaływanie na środowisko przyrodnicze oraz środowisko społeczne i kulturowe oraz, że zamierza się wprowadzać w życie zasady zrównoważonego rozwoju. Stwierdzono np., że „...wykorzystanie turystyczne przestrzeni powinno odbywać się z poszanowaniem zasobów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego” oraz, że „przestrzeń turystyczna na poziomie lokalnym musi być kształtowana w oparciu o szczegółowe analizy potencjału turystycznego i w ścisłym związku z pojemnością ekologiczną miejsc docelowych, a te analizy pojemności ekologicznej muszą być wykonywane na poziomie lokalnym i odnoszone do lokalnych uwarunkowań”, jak i „wspieraniem zostaną objęte projekty turystyczne uwzględniające zasady Agendy 21”. Stwierdza się także, iż zamierza się wprowadzać takie rozwiązania, które „...minimalizują negatywne oddziaływanie na środowisko przyrodnicze”.

Cel operacyjny 1 - Kształtowanie środowiska w kontekście rozwoju przestrzeni turystycznej

W ramach tego celu przewidziano realizację bardzo różnorodnych przedsięwzięć – zarówno bezpośrednich inwestycji z zakresu infrastruktury turystycznej (przede wszystkim jej modernizacji), jak i różnych programów i działań o charakterze organizacyjnym, jakie mają ułatwiać kształtowanie przestrzeni zgodnie z potrzebami sektora turystycznego.

Cechy przestrzeni turystycznej i zasady korzystania z niej

W Strategii nie ma definicji przestrzeni turystycznej, ani pogłębionej charakterystyki lub oceny przestrzeni turystycznej Polski. Nie ma też mowy o zasadach korzystania z przestrzeni na rzecz rozwoju turystyki, o ramach, jakie dla korzystania z tej przestrzeni wyznaczane są przez potrzebę ochrony walorów przyrodniczych i kulturowych obszarów. Mówi się tylko o kształtowaniu przestrzeni turystycznej, ani nie wyjaśniając, jaki ma być zakres tego kształtowania jak i nie wskazując jakich obszarów to kształtowanie ma dotyczyć. Powstaje więc pytanie: czy Strategia uznaje, że na potrzeby turystyki można kształtować całą przestrzeń, która jest atrakcyjna, czy liczy się z tym, że jakieś obszary muszą być z tego wyłączone i dlaczego. Niejasność zapisów może oznaczać dowolność w kształtowaniu przestrzeni, co w powiązaniu z cennymi przyrodniczo obszarami zagraża ich degradacją. W ramach analizy SWOT podano kilka bardzo ogólnych charakterystycznych cech przestrzeni turystycznej w Polsce. W podsumowaniu SWOT stwierdzono, że „rozwój turystyki w latach 2007-2013 będzie uwarunkowany m.in. kształtowaniem przestrzeni turystycznej, według zasad zrównoważonego rozwoju”. Zatem, by nie pozostać na poziomie strategii deklaratywnej rekomenduje się w pkt. 107 po słowach „lokalnych uwarunkowań.” dodanie tekstu: „Za podstawę przyjąć należy następujące zasady korzystania z przestrzeni przez turystykę:

- na obszarach szczególnie cennych (wraz z otulinami) zwłaszcza parków narodowych, rezerwatów przyrody i w części obszarów stanowiących sieć Natura 2000 turystyka winna być podporządkowana ochronie przyrody i różnorodności biologicznej;
- na obszarach zwłaszcza parków krajobrazowych turystyka oraz ochrona przyrody i krajobrazu powinny być traktowane równoprawnie na drodze poszukiwania kompromisu pomiędzy potrzebami rozwoju i zachowania przyrody;
- na pozostałych obszarach - zwłaszcza obszarach chronionego krajobrazu - rozwój turystyki może odbywać się w sposób najbardziej swobodny.

Wszelkie podejmowane działania dotyczące kształtowania przestrzeni powinny być oceniane z punktu widzenia spełniania tych zasad, a w tym z punktu widzenia zagrożeń dla środowiska i społeczności lokalnych żyjących w tej przestrzeni na co dzień.

**Proekologiczny
model
konsumpcji**

Wskutek realizacji przewidzianych w Strategii działań można spodziewać się zarówno niekorzystnego jak i korzystnego wpływu na propagowanie proekologicznego modelu konsumpcji. Sam proces dążenia do zmian, jakie mają ułatwić wykorzystywanie przez turystykę obszarów cennych przyrodniczo może, choć nie musi, niekorzystnie kształtować postawy i świadomość konsumentów. Nadmierna presja i bezwzględna ciekawość w oglądaniu najcenniejszych przyrodniczo obszarów, bez podporządkowania się ograniczeniom wynikającym z potrzeb ochrony, może prowadzić do obniżania prestiżu ochrony przyrody i przeciwdziałanie takim zachowaniom klientów należy do organizatorów turystyki. Korzystny wpływ może mieć wprowadzanie różnych rozwiązań proekologicznych w ramach modernizacji infrastruktury turystycznej i paraturystycznej tak, by służyła dążeniom do minimalizacji negatywnego oddziaływania na środowisko przyrodnicze bazy i ruchu turystycznego.

**Ochrona
przyrody
i krajobrazu**

Istnieje potencjalne niebezpieczeństwo, że postulowany system ułatwień rozwoju infrastruktury na terenach chronionych i ich otulinach jak i także zamierzenia, co do zmiany polskiego i europejskiego prawa ochrony środowiska mogą prowadzić do negatywnego wpływu na przyrodę i krajobraz. Postulowane zmiany miałyby, bowiem służyć ułatwieniom w wykorzystywaniu obszarów cennych przyrodniczo przez turystykę. Jednocześnie, co ważne, deklarowane jest dostosowanie rozwoju przestrzeni turystycznej do wymogów koncepcji sieci Natura 2000, co w praktyce mogłoby wywrzeć korzystny wpływ na środowisko zmniejszając presję, jaką wywołuje zagospodarowanie turystyczne. Zaleca się więc odstąpienie od zamiaru przygotowywania wniosku, co do stworzenia ułatwień dla inwestycji turystycznych oraz co do zmian prawa polskiego i europejskiego dotyczącego ochrony środowiska (pkt. 110).

**Wielofunkcyjna
i zrównoważona
gospodarka leśna**

Wpływ proponowanych działań na możliwości prowadzenia wielofunkcyjnej i zrównoważonej gospodarki leśnej może być zarówno korzystny jak i niekorzystny. Korzystne oddziaływanie może nastąpić w wyniku wdrożenia proponowanych programów ochrony i rozwoju obszarów atrakcyjnych turystycznie, gdyż w ich ramach przewiduje się uwzględnienie wdrażania systemów monitorowania bezpieczeństwa pożarowego terenów leśnych. Korzystny wpływ może także wystąpić w wyniku proekologicznych przekształceń infrastruktury turystycznej tam, gdzie nastąpi zmniejszenie niekorzystnego oddziaływania turystyki na środowisko w obrębie obszarów leśnych, co przewiduje się w ramach wdrażania programów wspierających działania społeczności lokalnych. Natomiast ukierunkowanie działań na ułatwienia w wykorzystywaniu obszarów chronionych i cennych przyrodniczo przez turystykę może przyczynić się do osłabienia funkcji ochronnych lasów, co jest jednym z

istotnych elementów wielofunkcyjnej i zrównoważonej gospodarki leśnej. Warto nadmienić, że w ramach funkcji ochronnych lasów i takiego też ich statusu chronione są ich walory przyrodnicze – przedmiot intensywnych zainteresowań turystyki. W celu doprecyzowania zapisów strategii proponuje się dodać pkt. 110a o następującej treści „W celu wspierania zrównoważonej gospodarki leśnej przewiduje się na terenach zalesionych popierać w szczególności rozwój proekologicznych zasad i form turystyki, przy uwzględnieniu wymogów ochrony przyrody.”

Rozwój terenów wiejskich

Poprzez realizację działań z zakresu kształtowania przestrzeni dla rozwoju turystyki, a szczególnie dla takich form turystyki jak turystyka wiejska, agroturystyka czy ekoturystyka można przyczynić się do rozwoju obszarów wiejskich i do rozwoju takich ich funkcji, które mogą w dużym stopniu być komplementarne dla rozwoju turystyki – dotyczy to m.in. rolnictwa przyjaznego środowisku. Strategia w zbyt małym stopniu zwraca uwagę na te powiązania. Dlatego rekomenduje się w działaniu 3 dodać punkt 110b o następującej treści. „Przewiduje się wspierania rozwoju obszarów wiejskich w kontekście powiązania jego z turystyką. Popierane będą programy wygenerowane przez lokalne społeczności w zakresie wdrażania nowych rozwiązań technicznych i na rzecz modernizacji obiektów noclegowych i uzdrowiskowych, infrastruktury turystycznej oraz wykorzystania technik, technologii i materiałów, przyczyniających się do minimalizacji negatywnego oddziaływania na środowisko przyrodnicze. Działanie przyczynić się będzie do pobudzenia rozwoju obszarów wiejskich poprzez propagowanie turystyki przyjaznej środowisku, wykorzystującej produkty rolnictwa ekologicznego i tradycyjne formy gospodarowania oraz życia na wsi.

Zmiany w przestrzeni

Działania realizowane w ramach celu 1 mogą przyczynić się w sposób bezpośredni, a czasami też i pośrednio do zawłaszczania przestrzeni, gdyż przewiduje się realizację inwestycji w infrastrukturę turystyczną oraz wprowadzanie ułatwień dla tego zagospodarowania. W związku z tym, że działania te będą się skupiały wokół największych atrakcji wiec na terenach cennych przyrodniczo wpływ ten może mieć duże znaczenie środowiskowe w związku z zazwyczaj znacznym przekształcaniem jego naturalnego charakteru.

W wyniku tych procesów następować będzie niekorzystna fragmentacja przestrzeni, co w przypadku kompleksów leśnych i terenów cennych przyrodniczo zakłóca funkcje ekologiczne i choć udostępnia lepiej teren to zakłóca walor jego naturalności (walory estetyczne krajobrazu). Infrastruktura turystyczna i towarzysząca zajmują nowe tereny, które tym samym są wyłączane z dotychczasowego sposobu gospodarowania rolniczego, leśnego, zasobami wodnymi itd., co oznacza oderwanie funkcji turystycznych od środowiskowych danego obszaru. Bardzo istotne są więc

kryteria środowiskowe przy decydowaniu o przeznaczaniu nowych terenów pod inwestycje turystyczne i o charakterze budownictwa urządzeń i budynków, szczególnie towarzyszących szlakom turystycznym o i tak już dużym nasileniu penetracji terenu przez ruch turystyczny, który wzrasta tam, gdzie baza turystycznych usług się rozwija.

**Wprowadzanie
zmian
w środowisku**

Zagospodarowywanie terenów ważnych dla turystyki będzie bezpośrednio skutkowało zachodzeniem negatywnych zmian w przyrodzie, zarówno ożywionej jak i nieożywionej. Z realizacji inwestycji turystycznych powinny być wyłączone tereny o wysokich walorach przyrodniczych, a ich realizacja na terenach otaczających musi być uzależniona od pojemności ekologicznej tych terenów, (przy czym należy sprecyzować pojęcie pojemności ekologicznej i upowszechnić tę definicję oraz zadbać o jej zrozumienie i pełne stosowanie się do niej branży turystycznej i inwestorów na rzecz tej branży). Proponuje się by w zapisach dotyczących wdrażania praktycznych rozwiązań w dziedzinie inwestycji turystycznych (pkt. 109, 112) oraz dotyczących zagospodarowania terenów o ważnym znaczeniu dla rozwoju turystyki (pkt. 114) dodać zastrzeżenie, że działania te będą realizowane z uwzględnieniem potrzeb ochrony przyrody i że kryteria środowiskowe oraz zasady zrównoważonego rozwoju regionów turystycznych będą stosowane przy ich planowaniu.

**Pojemność
środowiska**

W ramach charakterystyki celu stwierdzono, że „przestrzeń turystyczna na poziomie lokalnym musi być kształtowana m.in. w ścisłym związku z pojemnością ekologiczną miejsc docelowych”. Ta deklaracja może jednak nie mieć rzeczywistego przełożenia na realizację planowanych działań. W ramach charakterystyk tych działań nie ma odwołań do tego zagadnienia. Istnieje potencjalne niebezpieczeństwo, że wiele inwestycji realizowanych w ramach wdrażania Strategii swą skalą, sposobem oddziaływania, lub skalą generowanego ruchu będzie niedostosowanych do pojemności środowiska, co wywoła skutki niekorzystnych zmian w przyrodzie regionu. Środowisko przyrodnicze ma pewną określoną odporność na wprowadzane w nim zmiany, które zachodzą poprzez wprowadzanie zanieczyszczeń czy dokonywanie fizycznych jego przekształceń- również w wyniku ruchu turystycznego. W zależności od typu siedliska, aktualnej równowagi procesów przyrodniczych oraz dotychczasowego obciążenia środowiska wcześniejszą presją, środowisko na danym terenie i w danym czasie ma mniejsze, lub większe możliwości regeneracji po wprowadzeniu kolejnych zanieczyszczeń czy zmian – inna jest, więc jego odporność, a za razem pojemność ekologiczna. By deklaracja, co do kształtowania przestrzeni m.in. w ścisłym związku z pojemnością ekologiczną (pkt. 107) nie pozostała jedynie w sferze życzeń, to należy prowadzić analizy dotyczące odporności środowiska w rejonach

planowanych działań oraz wprowadzić w życie kryteria uzależniające realizację inwestycji turystycznych od uwarunkowań środowiskowych odnoszących się do odporności środowiska (rozszerzyć zapisy pkt.108, 109, 111, 112, 114 i 115), a także wykorzystywać w tym celu procedury ocen oddziaływania planowanych przedsięwzięć na środowisko.

Cel operacyjny 2 - Zwiększanie dostępności turystycznej regionów przez rozwój transportu

Dostępność komunikacyjna

W ramach tego celu przewidziano działania na rzecz zwiększenia dostępności komunikacyjnej obszarów turystycznych, tak by uwzględnić możliwości dotarcia turystów do najważniejszych obszarów i produktów turystycznych w kraju, a w tym zarówno budowę i modernizację elementów infrastruktury transportowej, jak i przygotowywanie programów wsparcia na rzecz rozwiązań komunikacyjnych uznawanych za ważne przez branżę turystyczną. Wprowadzono zastrzeżenie, że rozwój tej dostępności ma być realizowany zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, nie wprowadzono jednak rozważań, jaki ma być rodzaj tej dostępności – jak ta dostępność powinna być dostosowana do uwarunkowań środowiskowych różnych obszarów atrakcyjnych turystycznie. Należy, więc zastrzeżenie to uściślając sprowadzić do potrzeb i nadrzędności ochrony przyrody nad interesem gospodarki turystycznej jaki ma być osiągany przez zwiększanie liczbowe ruchu turystycznego (receptji w obszarach cennych przyrodniczo).

Alternatywne rozwiązania transportowe

Wspieranie rozbudowy wszelkiej infrastruktury transportowej w odpowiedzi na istniejące i oczekiwane zapotrzebowanie ze strony turystów nie będzie korzystnie wpływać na kształtowanie się proekologicznego modelu konsumpcji, może wręcz przyczyniać się do upowszechniania się jej anty-ekologicznych modeli – nadmiernego uzależnienia się od samochodu, niekontrolowanego korzystania z oferowanej dostępności i znacznego przyrostu ruchu turystycznego, co w miejscach o wrażliwym środowisku będzie bardzo negatywnie oddziaływać na środowisko. Rekomenduje się w pkt. 116 zamiast tekstu „Należy przy tym zaznaczyć, iż rozwój ten powinien następować w sposób intermodalny tj. zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju” wprowadzić zapis „Rozwój dostępności regionów atrakcyjnych turystycznie i produktów turystycznych musi być dostosowany do pojemności ekologicznej środowiska i powinien uwzględniać wymogi ochrony wysokich walorów przyrodniczych terenów, na których planuje się rozwój infrastruktury transportowej, zwłaszcza drogowej. Propagowane powinny być proekologiczne powiązania transportowe tak, aby wraz z ze wzrostem cenności przyrodniczej obszaru, wzrastał udział turystów korzystających z proekologicznych form

przemieszczania się. Dotyczy to preferowania rozwoju różnych form transportu zbiorowego i to zarówno na trasach dojazdowych do terenów atrakcyjnych turystycznie, jak i w ich obrębie, a więc przede wszystkim poprzez wspieranie transportu kolejowego, a także innych form transportu zbiorowego (autobusów, mikrobusów) oraz poprzez tworzenie warunków dla ruchu rowerowego i pieszego w regionach turystycznych.”

**Zmiany
w przestrzeni
i pojemność
środowiska na
zanieczyszczenia**

W wyniku realizacji różnych inwestycji komunikacyjnych (budowa nowych i modernizacja istniejących obiektów) – zarówno dużej skali (porty lotnicze, morskie, drogi, koleje), jak i mniejszych (np. stacje wodne, porty żeglarskie i pasażerskie) następować będą znaczne zmiany w przestrzeni. Jednocześnie postulowane powiązania transportowe pomiędzy systemem TEN-T a obszarami turystycznymi będą także prowadziły do niekorzystnych zmian w przestrzeni. Będzie następował zabór nowych terenów, nieraz o wysokich wartościach użytkowych dla rolnictwa czy leśnictwa, albo o wysokich walorach przyrodniczych lub/i krajobrazowych, które powinny być chronione przed takim zaborem. Zabór ten będzie się też pośrednio przyczyniał do obniżania walorów turystycznych tych obszarów. Również w wielu przypadkach następować będzie niekorzystna fragmentacja przestrzeni, co jest szczególnie negatywne dla cennych ekosystemów leśnych, oraz charakterystycznych dla terenów wilgotnych i wodnych oraz górskich. Środowisko przyrodnicze ma pewną określoną odporność na wprowadzane w nim zmiany, które zachodzą poprzez wprowadzanie zanieczyszczeń czy dokonywanie fizycznych jego przekształceń – zmiany te mogą następować w wyniku realizacji inwestycji transportowych oraz w wyniku ruchu turystycznego. W zależności od typu siedliska, aktualnej równowagi procesów przyrodniczych oraz dotychczasowego obciążenia środowiska wcześniejszą presją, stosunki przyrodnicze danego terenu w danym czasie mają trwałość i możliwości mniejszej lub większej możliwości regeneracji po wprowadzeniu kolejnych zanieczyszczeń czy zmian. Zmienia się więc odporność środowiska, a zarazem pojemność ekologiczna obszaru. W związku z tym rekomenduje się w pkt. 118 skreślenie słów „i ochrony zasobów naturalnych” oraz dodanie uzupełniającego tekstu na koniec akapitu o następującej treści „Wszelkie działania przyczyniające się do wzrostu dostępności obszarów turystycznych muszą uwzględniać wymogi ochrony przyrody i standardy środowiskowe, w tym pojemność środowiska na zanieczyszczenia, a zwłaszcza nie prowadzić do dalszej fragmentacji krajobrazu, co w konsekwencji może prowadzić do utraty naturalnych walorów turystycznych.”

Znaczący rozwój infrastruktury transportowej i w związku z nią

**Powietrze
atmosferyczne
i hałas**

wzrost ruchu turystycznego i recepcyjność obszarów docelowych powodować będzie wzrost emisji zanieczyszczeń do powietrza atmosferycznego oraz wzrost zagrożenia hałasem, a także generować zapotrzebowanie na przestrzeń – np. na nowe miejsca parkingowe. Będzie się to nasilać przede wszystkim w rejonach koncentracji walorów turystycznych, a szczególnie uciążliwe będzie w miejscowościach wypoczynkowych oraz tych które pełnią rolę centrów rozrządowych ruchu turystycznego w regionie, w uzdrowiskach i w rejonach obszarów chronionych – nie tylko dla turystyki cennych przyrodniczo. Przy znacznym nasileniu tego zjawiska inwestowanie może okazać się ingerencją poprzez infrastrukturę techniczną tak dużą, że będzie to obniżać wartość turystyczną tych terenów. Paradoksem dla niektórych jest fakt, że w niedorozwoju tkwi szansa na rozwój i stymulatorem jego nie musi być inwestowanie w materialną i techniczną bazę danego obszaru. W rozwijaniu trendu turystyki przyjaznej środowisku zasada ta jest wręcz niezbędna. W celu uniknięcia koszmaru transportowego miast i nie przenoszenia go do miejscowości turystycznych i najbardziej interesujących turystykę obszarów, rekomenduje się wprowadzenie oddzielnego działania 3a wraz z punktem 119a o następującej treści Działanie 3a – Wspomaganie zrównoważonych systemów transportowych w miejscowościach i obszarach o największym natężeniu ruchu turystycznego.

119a. Upowszechnianie europejskich i polskich przykładów planowania oraz tworzenia zrównoważonych systemów transportowych w miejscowościach i obszarach turystycznych o największym natężeniu ruchu, tak, aby stworzyć społecznie akceptowaną alternatywę dla indywidualnego transportu samochodowego z wykorzystaniem:

- § proekologicznych sposobów przemieszczania się,
- § nowoczesnych sposobów zarządzania i sterowania ruchem;
- § polityki parkingowej opartej o zasadę strefowania ruchem z uwzględnieniem potrzeb ochrony miejsc o najwyższej atrakcyjności oraz obszarów najcenniejszych;
- § ekonomicznych zachęt do proekologicznych zachowań transportowych;
- § wdrażania organizacji transportu zintegrowanego w najcenniejszych regionach turystycznych.

W opisach działań dotyczących zwiększania dostępności turystycznej regionów nie różnicuje się podejścia z punktu widzenia potrzeb różnych form turystyki. Natomiast zamiar maksymalnego udostępnienia wszystkich

**Potrzeby
ochrony
przyrody**

atrakcyjnych, w tym. przyrodniczych obszarów, może wpłynąć zdecydowanie negatywnie na uwzględnianie potrzeb ochrony przyrody w rozwoju różnych form turystyki; obniżyć się bowiem będzie rangę ochrony przyrody i wykazywać, że jej wymogi nie muszą mieć pierwszeństwa przed innymi działaniami. Zaś wysoka ranga ochrony przyrody w rozwoju różnych form turystyki przyczynia się do tworzenia ich nowego wizerunku, atrakcyjnego szczególnie dla konsumentów o nastawieniu proekologicznym. Jednocześnie prowadzi to do zmniejszania oddziaływań na środowisko turystyki i jej infrastruktury, co powinno się przekładać na plany z zakresu budowy i modernizacji zagospodarowania turystycznego. Rekomenduje się w pkt. 108 zapis na końcu akapitu o następującej treści – „W celu wyboru alternatywy najmniej uciążliwej dla środowiska przedsięwzięcia o charakterze transportowym powinny być poprzedzone przeprowadzeniem procedury oceny oddziaływania na środowisko, a przedsięwzięcia planowane do realizacji w sąsiedztwie obszarów zgłaszanych do sieci Natura 2000 muszą mieć przeprowadzane odrębne oceny wpływu tych przedsięwzięć na gatunki i siedliska, które są podstawą do zgłoszenia tych obszarów do sieci. Zapis taki będzie świadectwem aktywnego stosunku gospodarki turystycznej do celów i planowych działań w ramach Natury 2000 (i chyba przerasta branżę ale taki jest wymóg czasów, które przypadną na okres realizacji strategii

Obszar priorytetowy 5 – Wsparcie instytucjonalne

Cel operacyjny 1 - Wsparcie instytucji i organizacji działających w obszarze turystyki.

**Integracja
ochrony
środowiska**

Wsparcie organizacji branżowych i pozarządowych uczestniczących w rozwoju turystyki oznacza koncentrację działań rozwijających produkty turystyczne na poziomie lokalnym i regionalnym. Pominięcie w działaniach tych organizacji konieczności uwzględniania wymogów, jakie stawia ochrona lokalnego środowiska, może prowadzić do zwiększenia negatywnego wpływu przedsięwzięć turystycznych na walory krajobrazu i różnorodności biologicznej. Współdziałanie partnerów publicznych, społecznych i gospodarczych wpływa na rozwój produktów turystycznych w regionach. Dlatego instytucje i organizacje wspomagające tę współpracę wywierają bardzo duży wpływ na końcowy charakter tworzonych produktów, w tym także na ich związek z ochroną środowiska i różnorodności biologicznej. Szkoda więc, że w Strategii nie ma zapisów pozwalających na wspólne wsparcie instytucji branżowych sektora turystyki i organizacji pozarządowych spoza branży ale wspierających rozwój turystyki nowoczesną wiedzą o wartości lokalnego środowiska czy krajobrazu i zasadach gospodarowania tymi zasobami. Pozwala to

przypuszczać, że organizacje lokalne i regionalne będą operować w oderwaniu od instytucjonalnych i prawnych realiów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, prowadząc raczej do konfliktów między turystyką a prośrodowiskowymi działaniami – zwłaszcza w odniesieniu do terenów wiejskich. W pkt. 123 proponuje się rozszerzyć zakres wsparcia o elementy współpracy z instytucjami i organizacjami zajmującymi się ochroną przyrody i środowiska. W pkt. 125 wymienić – wśród instytucji i organizacji z sektorów, których działalność wpływa na atrakcyjność turystyczną regionów – organizacje i instytucje zajmujące się ochroną środowiska. W pkt. 126 – rozszerzyć listę adresatów dialogu i współpracy na organizacje społeczne zajmujące się zrównoważonym rozwojem, ochroną środowiska i ochroną przyrody.

**Prawna ochrona
przyrody wraz
Naturą 2000**

Instytucje i organizacje wspierające rozwój turystyki w regionach nadawać będą zasadniczy kierunek działaniom poszczególnych przedsiębiorców i samorządów. Dlatego brak wiedzy lub koordynacji z instytucjami i organizacjami zajmującymi się budową sieci obszarów chronionych prowadzić będzie do tworzenia źródeł negatywnego oddziaływania na te obszary, również w sektorze turystyki. Działania nastawione na absorpcję funduszy strukturalnych i ich przeznaczenie na rozwój potencjału turystycznego regionów odbywają się równolegle z rozwojem sieci obszarów chronionych. Brak integracji tych działań – gospodarki turystycznej z ustanawianiem obszarów chronionych - Natura 2000 prowadzić będzie do tworzenia źródeł negatywnych oddziaływań na środowisko w obrębie lub sąsiedztwie obszarów chronionych, czy przewidzianych do objęcia ochroną. Taki sam charakter będzie mieć tworzenie wspólnych przedsięwzięć przez władze samorządowe i przedsiębiorców przy pominięciu władz odpowiedzialnych za zarządzanie siecią obszarów chronionych – a więc władz szczebla centralnego czy ich terenowych delegatur. Rozwój turystyki dzieci i młodzieży, zwłaszcza z obszarów wiejskich – często wchodzących w obręb lub sąsiadujących z obszarami chronionymi, czy wymagającymi ochrony – stwarza możliwość przekazania tej grupie społecznej informacji o walorach przyrodniczych - nie tylko turystycznych - tych terenów oraz o celowości i konieczności podejmowania określonych działań oraz potrzebie unikania zachowań szkodzących środowisku. W pkt. 123 w ramach wsparcia organizacji i instytucji zajmujących się rozwojem turystyki należy wprowadzić zapisy o koordynacji działań – zwłaszcza planistycznych – oraz tworzeniu wspólnych projektów i programów szkoleniowych z instytucjami i organizacjami zajmującymi się obszarami chronionymi lub przewidzianymi do objęcia siecią Natura 2000. Niezbędne jest też wprowadzenie w pkt. 127 zapisów o dodaniu do rozwoju turystyki dzieci i młodzieży modułów edukacji ekologicznej, zwłaszcza opartej o sieć obszarów chronionych.

Cel operacyjny 2 – Tworzenie sprzyjających warunków dla zatrudnienia w przedsiębiorstwach turystycznych

Integracja turystyki z ochroną środowiska

Specyfika działań ukierunkowanych na tworzenie nowych miejsc pracy w turystyce oraz charakter tych nowych miejsc pracy będą miały zasadniczy wpływ na relacje pomiędzy rozwojem turystyki a stanem środowiska. Jedynie w przypadku integracji działań stymulujących wzrost zatrudnienia z polityką ekologiczną możliwe będzie uzyskanie pozytywnego efektu realizacji Strategii na stan środowiska. W przeciwnym przypadku będziemy mieli do czynienia z narastaniem negatywnych oddziaływań i tworzeniem miejsc pracy kosztem środowiska (zwłaszcza w otoczeniu turystyki). Strategia przewiduje integrację rozwoju gospodarczego w sektorze turystyki oraz pewnych elementów polityki społecznej poprzez ukierunkowanie wielu działań na społeczności z obszarów charakteryzujących się trudną sytuacją ekonomiczno-społeczną. Turystyka generuje miejsca pracy nie tylko w sektorze końcowej konsumpcji turystycznej, ale także w sektorze produkcyjnym i sektorze usługowym w obrębie tzw. otoczenia turystyki. Dlatego stworzenie warunków inwestycyjnych sprzyjających zwiększeniu zatrudnienia w turystyce faktycznie może być jedną z recept na zmniejszenie bezrobocia w wielu regionach. Zapisy strategii w niedostatecznym stopniu uwzględniają jednak konieczność realizacji przez Polskę konstytucyjnej zasady zrównoważonego rozwoju, a więc integracji z ochroną środowiska działań rozwijających gospodarkę oraz zaliczanych do polityki społecznej. Ten ostatni komponent nie jest Śrdowisko musi być traktowane jako pełnoprawny element, który powinien być integrowany z polityką gospodarczą i społeczną; nie może być jedynie dodatkiem - wspomina się bowiem ogólnikowo o tzw. zielonych miejscach pracy), a te potrzebne są równie pilnie jak regionom turystycznym słabo funkcjonującym jak i tym o rozwiniętym – z całym ich bagażem problemów środowiskowych. Niezbędne są więc a brak ich w Strategii – elementy integrujące tworzenie nowych miejsc pracy w przedsiębiorstwach turystycznych z działaniami ukierunkowanymi na ochronę środowiska. Nie przewidzenie w Strategii takiej integracji może przyczynić się do realizacji niezrównoważonego modelu rozwoju gospodarczego sektora turystyki i jego otoczenia – rozwoju kosztem zasobów środowiska, zamiast w oparciu o te zasoby. Proponuje się dodać w pkt. 128 zapis o integracji działań rozwijających przedsiębiorczość z działaniami na rzecz ochrony środowiska.

Rozwój przedsiębiorczości w turystyce i w towarzyszącej jej sferze usług z całą pewnością przyczyni się do wzmocnienia prośrodowiskowych zmian w gospodarce, zwłaszcza w relacji do restrukturyzowanych

sektorów gospodarki. Proponowane w strategii działania odnoszą się do:

**Prośrodowiskowe
zmiany
w strukturze
gospodarki**

- tworzenia systemu przekwalifikowania pracowników do pracy w sektorze turystycznym;
- tworzenia programów przekwalifikowania, uwzględniających pracowników restrukturyzowanych sektorów gospodarki, oraz mieszkańców zdegradowanych obszarów miejskich, przemysłowych i powojaskowych;
- rozwoju instytucji inkubujących przedsiębiorczość turystyczną;
- wprowadzenia systemów kwalifikacji zawodowych.

Strategia bezpośrednio wskazuje na dwie gałęzie turystyki opierające się na walorach środowiskowych – ekoturystykę i agroturystykę. Te zapisy należy uznać za cenne, aczkolwiek niewystarczające. Brak, bowiem w Strategii zapisów dążących do rozwoju przedsiębiorczości i programów przekwalifikowywania mieszkańców terenów wiejskich – zwłaszcza terenów o wysokich walorach przyrodniczych, a więc posiadających wysoki potencjał rozwoju turystyki. Mieszkańcy ci zatrudnieni są obecnie głównie w rolnictwie – sektorze gospodarki nie zrestrukturyzowanym, o dużym ukrytym bezrobociu. Jednocześnie przemiany w tym sektorze – intensyfikacja produkcji rolnej i scalanie gruntów – będą miały zdecydowanie negatywny wpływ na środowisko, także w wymiarze jego atrakcyjności turystycznej. Jakielkolwiek działania zorientowane na tworzenie miejsc pracy w sektorze gospodarki zależnym od dobrego stanu środowiska – a takim może być turystyka – będą miały z pewnością pozytywny efekt w skali całego kraju. Propozycja jest uznanie w pkt. 130 rolnictwa za sektor gospodarki potrzebujący prośrodowiskowej restrukturyzacji dla zwiększenia atrakcyjności turystycznej obszarów wiejskich

**Tworzenie miejsc
pracy w otoczeniu
turystyki**

Tworzenie nowych miejsc pracy w sektorze turystycznym oraz w otoczeniu turystyki bez uwzględniania specyfiki środowiska lokalnego, wartości przyrodniczych i kulturowych oraz krajobrazowych nie przyczyni się do ochrony tych walorów jako turystycznych.. Nie będzie miało również pozytywnego wpływu na ich utrzymanie i wykorzystanie dla potrzeb rozwoju sektora turystycznego opartego o ww. zasoby. Strategia nie wspomina o możliwości integracji działań zwiększających zatrudnienie w turystyce z działaniami podejmowanymi na rzecz ochrony krajobrazu, ochrony przyrody i zachowania wartości kulturowych, a także z polityką regionalną, a więc sektorów współtworzących atrakcyjność turystyczną wielu terenów. Zwiększanie potencjału zatrudnienia w sektorze turystycznym będzie znacznie efektywniejsze, jeśli odbywać się będzie w sposób skoordynowany z działaniami w wymienionych sferach. W przeciwnym wypadku, działania przewidziane w Strategii nie będą prowadzić do stworzenia trwałych i długoterminowych miejsc pracy,

dobrze ulokowanych w lokalnej gospodarce, nawet tych o charakterze sezonowym. Efektem tworzenia miejsc pracy w turystyce, bez uwzględnienia potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz walorów krajobrazowych, może być brak powiązania pomiędzy turystyką, korzystającą z lokalnego środowiska a zachowaniem jego walorów. W efekcie rozwój gospodarczy w sektorze turystyki nie będzie miał trwałych podstaw i będzie nieustannie prowadził do powstawania konfliktów związanych ze sferą środowiska. W pkt. 131 należy dodać zapis o wspieraniu tworzenia miejsc pracy w otoczeniu turystyki związanym z ochroną przyrody, krajobrazu i zachowaniem wartości kulturowych.

**Wielofunkcyjny
rozwój terenów
wiejskich**

Realizacja Strategii w niewielkim stopniu przyczyni się do wsparcia wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, a więc obniżenia presji na środowisko ze strony intensywnego rolnictwa, zamieszkującej te obszary ludności i działających na tych obszarach przedsiębiorstw. Tworzenie sprzyjających warunków do zatrudnienia w przedsiębiorstwach turystycznych według zapisów Strategii tylko w nieznacznym stopniu może się przyczynić do propagowania wielofunkcyjnego rozwoju terenów wiejskich. Brak, bowiem nakierowania działań na rozwój przedsiębiorstw turystycznych i tworzenie miejsc pracy bezpośrednio na terenach wiejskich – zwłaszcza terenach wiejskich będących jednocześnie terenami o wysokich walorach przyrodniczych, a więc posiadających wysoki potencjał rozwoju turystyki. Strategia szczególną uwagę zwraca na pracowników restrukturyzowanych sektorów gospodarki, oraz mieszkańców zdegradowanych obszarów miejskich, przemysłowych i powojaskowych. Pomija natomiast grupy mieszkańców terenów o dużym stopniu bezrobocia i terenów o wysokich walorach przyrodniczych. Tereny wiejskie są terenami o dużym potencjale bezrobocia ukrytego, dlatego też należy również na nich podejmować działania tworzące nowe miejsca pracy. Szczególnie istotnie będzie również by nowo tworzone miejsca pracy nie wpływały negatywnie na środowisko obszarów wiejskich. Propagowanie i wdrażanie zielonych miejsc pracy może mieć miejsce zarówno na terenach wiejskich, w tym leśnych – wymienionych w Strategii – jak i miejskich. Charakter takich miejsc nie jest, bowiem ograniczony przez lokalizację geograficzną, a inicjatywy podejmowane na obszarach miejskich i leśnych mogą również stymulować rozwój otaczających i sąsiadujących z nimi obszarów wiejskich o charakterze rolniczym. Proponuje się w pkt. 130 rozszerzyć grupę docelową działań na mieszkańców terenów o dużym stopniu bezrobocia i wysokich walorach przyrodniczych, rozwinąć zapisy o zielonych miejscach pracy na takie sektory jak transport publiczny, energetyka odnawialna, gospodarka odpadami czy gospodarka wodno-ściekowa oraz budownictwo.

**Tradycyjne
praktyki
gospodarowania**

Realizacja Strategii nie przyniesie wsparcia zrównoważonego rozwoju gospodarczego opartego na podtrzymywaniu tradycyjnych praktyk gospodarowania korzystnych dla środowiska na terenach cennych przyrodniczo. Należy, zatem oczekiwać wzrostu presji na środowisko na tych obszarach ze strony rozwijającej się turystyki i braku działań kompensujących tą presję oraz zwiększenia kosztów utrzymania środowiska w niezmiennym stanie. Rozwój gospodarczy, a więc również rozwój przedsiębiorstw turystycznych i ich potencjału zatrudnieniowego na obszarach przyrodniczo-cennych jest uwarunkowany specyfiką tych obszarów i istniejącymi prawnymi ograniczeniami dotyczącymi ich użytkowania. Zapisy Strategii nie wspominają o takich ograniczeniach, a zatem jej realizacja nie będzie prowadzić do utrzymania korzystnych dla środowiska praktyk gospodarowania. Wobec braku takich praktyk, należy spodziewać się wzrostu kosztów utrzymania stanu środowiska i omijania lub przerzucania tych kosztów, a zatem niekorzystnych efektów zarówno dla środowiska, społeczeństwa i gospodarki lokalnej na całe społeczeństwo lub inne sektory gospodarki. Proponuje się w pkt. 130 rozszerzyć grupę docelową działań na mieszkańców terenów o wysokich walorach przyrodniczych, a w pkt. 131 rozszerzyć działania Strategii na wspieranie tworzenia miejsc pracy w turystyce i jej otoczeniu uwzględniających korzystne dla środowiska praktyki gospodarowania. Rak wsparcia dla tradycyjnych form spowoduje odejście od nich całkowite i przejście do innych zawodów. Te praktyki należy traktować jako zasoby lokalne a ludzi je wykonujących jako wyspecjalizowane kadry turystyki – tworzące unikatowe elementy turystycznego produktu regionalnego. (jak oscypek).

**Turystyka na
obszarach
wiejskich**

Pomimo niewielkiego wsparcia wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich ze strony Strategii, jej realizacja zakłada stymulowanie wzrostu miejsc pracy w agro- i ekoturystyce, co powodować będzie zwiększenie grupy finansowo zainteresowanej ochroną środowiska i korzystaniem z jego zasobów w sposób zrównoważony. Efekt rozwoju tych gałęzi turystyki dla środowiska będzie, zatem pozytywny, szczególnie na obszarach wiejskich, charakteryzujących się walorami krajobrazowymi i przyrodniczymi umożliwiającymi rozwój ww. gałęzi turystyki. Strategia przewiduje podjęcie działań ukierunkowanych na restrukturyzację zatrudnienia na obszarach wiejskich i leśnych poprzez rozwój miejsc pracy i przedsiębiorczości związanych z eko- i agroturystyką. Wskutek tego realizacja Strategii przyniesie rozwój agroturystyki oraz tych form turystyki kwalifikowanej, które bezpośrednio opierają się na walorach środowiska. Skutkiem tego będzie powstanie biznesowego i społecznego lobby o ile o odpowiednio wysokim poziomie świadomości ekologicznej - zainteresowanego wspieraniem ochrony środowiska i poprawą jego stanu, a także rozpowszechniającego informacje o wartościach terenów cennych

przyrodniczo. Tworzenie miejsc pracy opartych o utrzymanie istniejącego stanu środowiska jest najlepszym sposobem przeciwdziałania rozwojowi tych dziedzin gospodarki, które mają na środowisko wpływ negatywny. Proponuje się dodać zapis w pkt. 132 o umieszczeniu informacji o znaczeniu wartości środowiska lokalnego w programach szkoleń.

Edukacja ekologiczna

Strategia nie wspomina o wprowadzeniu problematyki ekologicznej do programów szkoleń. Dlatego jej realizacja nie przyczyni się do zwiększenia stanu świadomości ekologicznej wśród nowych pracowników i nowych przedsiębiorców sektora turystycznego. Powiązanie i uzależnienie turystyki od stanu środowiska i jego walorów estetycznych i zdrowotnych (ładnego krajobrazu, braku nieprzyjemnych zapachów, braku śmieci, ciszy, etc.) powoduje, że nie tylko sektor turystyczny, ale cała społeczność lokalna musi być świadoma środowiskowych skutków swojej różnorodnej działalności i potrzeby ograniczania negatywnych jej oddziaływań na środowisko. Dlatego wszelkie programy szkoleniowe przewidziane w Strategii powinny zawierać komponent edukacji ekologicznej. Powiązanie edukacji zawodowej i szkoleń z zakresu przedsiębiorczości z treściami zwiększającymi wiedzę o przyrodzie, warunkach życia, środowisku adresatów szkoleń pozwoli na wzmocnienie takich zachowań społeczności lokalnych, które pozytywnie wpływają na środowisko i na eliminację zachowań szkodliwych. Jednocześnie pokazanie powiązań między interesem ekonomicznym i środowiskowym – np. poprzez oszczędzanie energii – pozwoli na stymulację rozwoju przedsiębiorczości i przyjaznych środowisku miejsc pracy w całym otoczeniu turystyki. Proponuje się wprowadzić w pkt. 132 zapisy o takich elementach szkoleń jak wartości kulturowe i przyrodnicze terenów lokalnych oraz o możliwościach rozwoju zawodowego opartego o te wartości.

Cel operacyjny 3 – Wsparcie przedsiębiorstw turystycznych

Małe i mikro przedsiębiorstwa stanowiące podstawę przemysłu turystycznego nie posiadają wiedzy i kapitału umożliwiających im dokonanie prośrodowiskowej restrukturyzacji lub reorientacji we własnym zakresie. Dlatego brak integracji celów środowiskowych ze wspieraniem przedsiębiorczości w turystyce prowadzić będzie do powstawania i wzmocniania przedsiębiorstw nie przyczyniających się bezpośrednio do ochrony i zrównoważonego korzystania ze środowiska. Charakter i wielkość przemysłu turystycznego w Polsce są trudne do oszacowania ze względu na bardzo skomplikowaną strukturę i znaczne rozproszenie. Blisko 80% stanowią małe i mikro przedsiębiorstwa.

**Integracja
ochrony
środowiska**

Dlatego wszelkie działania ukierunkowane na wsparcie takich przedsiębiorstw będą miały bardzo duży wpływ na charakter całego sektora oraz na wpływ przemysłu turystycznego na środowisko. Niezbędne jest, zatem wskazanie konieczności integracji działań przewidzianych w Strategii z polityką ochrony środowiska, tak, aby realizacja Strategii wspierała rozwój gospodarki turystycznej wyłącznie w tych aspektach, które są przyjazne środowisku. W Strategii niewiele jest zapisów pozwalających oczekiwać wykorzystania podwójnej dywidendy, tj. jednocześnie rozwoju przedsiębiorstw i poprawy stanu środowiska. A na tym właśnie powinien opierać się rozwój przedsiębiorstw turystycznych. Należy jednak podkreślić obecność wartościowych zapisów dotyczących orientacji doradztwa na uzyskiwanie środowiskowych certyfikatów. Proponuje się dodanie w pkt. 133 zapisów o integracji działań z ochroną środowiska, uzależniających dostęp do doradztwa i kapitału od próśrodoowiskowego charakteru przedsięwzięć realizowanych przez wspierane przedsiębiorstwa.

**Obszary prawnie
chronione i Natura
2000**

Zwiększenie aktywności turystycznej na tych terenach objętych ochroną prawną może przynieść znaczący wzrost negatywnych oddziaływań na środowisko – wodę, powietrze, przestrzeń, krajobraz, gatunki i siedliska chronione, o ile nie zostanie zapewniona harmonizacja podejmowanych przedsięwzięć z niezbędnymi z przyrodniczego punktu widzenia ograniczeniami. Wsparcie przedsiębiorstw turystycznych zarówno poprzez poprawę dostępu do doradztwa, innowacyjnych produktów, kapitału i poprawę rozwiązań prawnych będzie skutkowało gwałtownym rozwojem wszelkiej działalności w przemyśle turystycznym i wokół turystyki. Ze względu na dużą atrakcyjność turystyczną terenów objętych ochroną prawną, należy spodziewać się dużej intensyfikacji działalności gospodarczej w ich sąsiedztwie lub bezpośrednio na ich obszarze. W rezultacie zwiększenie ruchu turystycznego na tych terenach może przynieść znaczące negatywne oddziaływania na środowisko – wodę, powietrze, przestrzeń, krajobraz, gatunki i siedliska chronione. Dlatego konieczne jest zapewnienie harmonizacji podejmowanych przedsięwzięć turystycznych z niezbędnymi z przyrodniczego punktu widzenia ograniczeniami. Jest to szczególnie istotne w bezpośrednim sąsiedztwie terenów chronionych, gdzie nie obowiązują ograniczenia prawne. W takich terenach rozwój szkodliwej dla środowiska działalności gospodarczej będzie miał w dalszej perspektywie negatywny wpływ również na obiekty chronione i będzie tym samym obniżał ich atrakcyjność turystyczną. Proponuje się dodanie w pkt. 136 zapisów o uwzględnianiu w rozwoju przedsiębiorstw i produktów turystycznych ograniczeń wynikających z istnienia w bezpośredniej bliskości terenów prawnie chronionych oraz o oparciu rozwoju turystyki o walory takich terenów już na etapie planowania produktów i uzależnienie od tego wsparcia dla rozwoju tych produktów.

**Certyfikaty
i zarządzanie
środowiskowe**

Wsparcie przedsiębiorstw turystycznych systemem doradztwa zorientowanym na promocję ekocertyfikacji i zarządzania środowiskowego pozwoli na znaczącą poprawę próśrodowiskowego charakteru tych przedsiębiorstw, a także całego przemysłu turystycznego. Rezultatem tego będzie ograniczenie negatywnych oddziaływań na środowisko ze strony przedsiębiorstw turystycznych. Ze względu na oparcie przemysłu turystycznego w Polsce na dużej liczbie małych i mikro przedsiębiorstw, które nie posiadają potencjału pozwalającego na samodzielne zdobycie odpowiedniej wiedzy, ważne jest promowanie i wspieranie wśród tych przedsiębiorstw dążeń do wprowadzenia systemów zarządzania środowiskowego i zdobywania ekocertyfikatów jako drogi do zmniejszenia własnych negatywnych oddziaływań na środowisko, a jednocześnie do zwiększenia własnej konkurencyjności i poprawy wizerunku przedsiębiorstwa. Zapisy Strategii przewidują taki charakter doradztwa, dlatego należy oczekiwać, iż jej realizacja pozwoli na powszechniejsze stosowanie próśrodowiskowej certyfikacji i zarządzania środowiskowego, przynosząc poprawę efektywności w zakresie wykorzystywania zasobów środowiskowych oraz zmniejszanie skali negatywnych oddziaływań na środowisko i tych przedsiębiorstw turystycznych, w których działalności zasoby środowiska nie są bezpośrednio wykorzystywane.

**Budownictwo
i zawłaszczanie
przestrzeni**

Umożliwienie przedsięwzięciom w obszarze gospodarki turystycznej lepszego dostępu do kapitału oraz technologii będzie skutkować znaczącym wzrostem inwestycji infrastrukturalnych. Uniknięcie wynikającej z tego presji na walory krajobrazu (przestrzeń i poszczególne komponenty przyrodnicze środowiska) możliwe jest wyłącznie w przypadku wykorzystywania w pierwszej kolejności istniejącej infrastruktury (także budownictwa) i jej modernizacji. Zbyt mały nacisk położony na efektywność stosowanych nowych rozwiązań – przy odpowiednim rachunku strat środowiskowych - prowadzić będzie do wzmożonego zawłaszczania i fragmentacji przestrzeni pod nowe zagospodarowanie turystyczne. Zjawisko takie będzie się szczególnie nasilać w miejscach o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych. Dlatego postuluje się oparcie rozwoju produktów turystycznych o modernizację istniejącej infrastruktury i bazy paraturystycznej, zwłaszcza wykorzystywanie istniejących układów osadniczych oraz pojedynczych zabudowań i urządzeń. W proponowanych przez Strategię działaniach brak jest skutecznego powiązania oferty wsparcia przedsiębiorstw z minimalizacją zawłaszczania przestrzeni Proponuje się dodać zapisy pkt. 133b dotyczące efektywności i próśrodowiskowych aspektów inwestycji w rozwoju infrastruktury turystycznej oraz a w pkt. 135 zapisać preferencje

**Pojemność
środowiska
i sezonowość**

dla wykorzystywania istniejącego budownictwa, modernizacji istniejącej infrastruktury i działań minimalizujących zawłaszczanie przestrzeni pod infrastrukturę.

Brak powiązań wsparcia przedsiębiorstw mogącego prowadzić do rozbudowy infrastruktury na obszarach wrażliwych przyrodniczo z obowiązkiem wyliczenia pojemności środowiska prowadzić może do zwiększenia sezonowości ruchu turystycznego do granic skali możliwych do opanowania zagrożeń dla środowiska. Umożliwienie przedsiębiorstwom turystycznym dostępu do kapitału inwestycyjnego będzie skutkować szybkim rozwojem produktów turystycznych i ich infrastruktury. Taki rozwój musi być kontrolowany ze względu na możliwe przekroczenie dopuszczalnych obciążeń na terenach o wysokich walorach turystycznych, ale i przyrodniczych. W Strategii brak zapisów dotyczących powiązań wsparcia inwestycji w nowe produkty turystyczne i nową infrastrukturę z planowaniem przestrzennym i jego instrumentami. Zapisy dotyczące oceny wpływu regulacji prawnych na funkcjonowanie przedsiębiorstw turystycznych nie uwzględniają konieczności powiązania z inwestycjami w infrastrukturę turystyczną i tworzeniem nowych produktów zasad planowania przestrzennego i ograniczeń wynikających z naturalnego charakteru obszaru (chłonności terenu, pojemności środowiska) Z drugiej strony dostęp do kapitału a w ślad za tym rozwój innowacyjności stwarza możliwość zbudowania oferty produktów turystycznych pozwalającej na minimalizowanie negatywnych wpływów np. szczytów sezonu turystycznego zwłaszcza w parkach narodowych. Rozwój produktów powinien, zatem mieć na celu zbudowanie oferty rozwijającej ruch turystyczny w czasie (poza tradycyjny sezon turystyczny) lub dającej jego deglomerację w przestrzeni (poza obszary wrażliwe przyrodniczo). Zapisy Strategii tylko marginalnie dotyczą tego problemu nie kładąc nacisku na ten prośrodowiskowy kierunek innowacyjności. Większe zatem winno być oparcie pomocy dla przedsiębiorstw na takich wymaganiach oraz na istniejących regulacjach prawnych dotyczących ochrony przyrody i środowiska. Proponuje się wprowadzenie w pkt. 135 zapisu o wspieraniu kapitałowym tworzenia innowacyjnych produktów zmniejszających negatywny wpływ sezonowości ruchu turystycznego na środowisko poprzez przygotowanie produktów konkurencyjnych w czasie i przestrzeni do szczególnie obciążonych ruchem turystycznym obszarów cennych przyrodniczo.

Cel operacyjny 4 - Wspieranie innowacyjności w turystyce

Innowacyjność stanowi klucz do postępu w każdej dziedzinie i do uzyskiwania oraz utrzymywania konkurencyjności produktów, co w pełni odnosi się do turystyki.

**Eko-
innowacyjność**

W ocenianym dokumencie w szczególności w Działaniu 1 podkreśla się znaczenie elementów środowiskowych we wprowadzaniu nowych technologii – używa się pojęcia eko-innowacyjność. Zwraca się uwagę na promowanie odnawialnych źródeł energii w przemyśle turystycznym, w szczególności w hotelarstwie, choć zapis w tym zakresie nie jest precyzyjny. Ograniczenie się jedynie do popierania odnawialnych źródeł energii jest niewystarczające, gdyż należałoby popierać technologie ograniczające zużywanie zasobów - zwłaszcza wody i terenu, jak i także przyczyniające się do minimalizacji wytwarzania odpadów, które dla miejscowości turystycznych stanowią bardzo poważny problem organizacyjny i finansowy. Podkreśla się promowanie rozwiązań „przyjaznych środowisku” jak eko- i agroturystyka oraz zarządzanie środowiskowe. Należy zauważyć brak sprecyzowania, na czym miałyby polegać innowacyjność czy wprowadzanie nowych technologii w eko- i agroturystyce, gdyż same one nie są innowacyjne tylko modne i popularne. Warto zaś popierać poszukiwania nowych i innowacyjnych rozwiązań służących wielofunkcyjnemu, ale zrównoważonemu rozwojowi terenów wiejskich, a w tym roli, jaką ma w nim pełnić turystyka. Tak naprawdę „przyjazne dla środowiska” rozwiązania to systemy zarządzania środowiskowego, które same w sobie nie są rozwiązaniem „przyjaznym dla środowiska”, bo są jedynie narzędziem do promowania i stosowania takich rozwiązań. Potrzebne jest więc proponowanie faktycznych rozwiązań, by w praktyce nie poprzestać na deklaracyjnym charakterze zamierzeń Strategii.

**Analiza cyklu
życia**

Nie wszystkie narzędzia służące promocji i wdrażaniu takich rozwiązań zostały zaproponowane w Strategii. W szczególności brak promocji analizy cyklu życia produktów turystycznych, co w zdecydowany sposób mogłoby ograniczyć zarówno zagrożenia płynące ze strony turystyki jak i także zminimalizować trudny do wyeliminowania negatywny jej wpływ. Przykładem poszukiwania rozwiązań ograniczających zagrożenia płynące z turystyki może być poszukiwanie w ramach tej analizy ograniczania potrzeb transportowych i promowanie alternatywnych, mniej obciążających środowisko rozwiązań służących przemieszczaniu się ludzi.

**Systemy
bezpieczeństwa**

W Działaniu 2 podkreśla się znaczenie regionalnych systemów bezpieczeństwa zwracając uwagę na monitoring zagrożeń ekologicznych i pożarowych oraz na specyfikę tych systemów w terenach pojeziernych czy górskich. Uznając wagę zajęcia się problematyką ekologiczną w ramach systemów bezpieczeństwa, trzeba stwierdzić, iż nie mogą być one oderwane od istniejących różnych służb zajmujących się monitoringiem czy ratownictwem. Brak jest powiązania z istniejącymi służbami

monitoringu i ratownictwa, jak stacje meteorologiczne czy ratownictwo morskie itp. Za nieuzasadnione należy uznać tworzenie odrębnego systemu bezpieczeństwa dla turysty; chodzi raczej o silniejsze zintegrowanie zasad i zakresu przedmiotowego zadań systemów bezpieczeństwa ogólnie funkcjonujących z potrzebami ruchu turystycznego. Monitoring środowiskowy może być w tej integracji znacznie lepiej niż dotychczas wykorzystany.

Dlatego mimo pozytywnej oceny proponowanych zapisów uznaje się je za nieprecyzyjne i niewystarczające. W celu doprecyzowania lub uzupełnienia proponuje się, co następuje:

- ◆ W pkt. 133 po słowach „...nowych technologii” dodać „w tym ograniczających zużywanie zasobów naturalnych, zwłaszcza wody i terenu, jak i także przyczyniających się do minimalizacji wytwarzania odpadów w turystyce”.
- ◆ W pkt. 133 zamiast „...wykorzystanie odnawialnych źródeł energii ...” wprowadzić „... wykorzystanie energii ze źródeł odnawialnych wraz z własnymi źródłami jej wytwarzania (np. pozyskiwanie i przetwarzanie energii słonecznej na dachach obiektów) ...”.
- ◆ Wprowadzenie pkt. 133a o następującej treści. „Wspierane będą rozwiązania „przyjazne środowisku”, a w szczególności służące integracji turystyki (w tym eko- i agro-) w ramach wielofunkcyjnego zrównoważonego rozwoju terenów wiejskich. Jak i także popierane będzie wdrażanie w przedsiębiorstwach turystycznych systemów zarządzania środowiskowego, które ma służyć nie tylko zmniejszeniu presji na środowisko, ale także ograniczyć koszty funkcjonowania tych jednostek. Stanowić to będzie podstawę do ubiegania się o certyfikaty środowiskowe, co przełoży się na poprawę wizerunku przedsiębiorstw turystycznych i lepszą pozycję na rynku.”
- ◆ Wprowadzenie pkt. 133b o następującej treści: „Popierane będą działania służące wdrażaniu analizy cyklu życia produktów turystycznych, która pozwoli na zmniejszenie zagrożenia środowiska ze strony turystyki, jak i także przyczyni się do zminimalizowania jej negatywnego oddziaływania. Bardzo często analizy cyklu życia produktów przyczyniają się do obniżenia kosztów ich wprowadzania na rynek i upowszechnia, a ich zastosowanie może mieć także walor marketingowy.
- ◆ Dokonanie rewizji pkt. 134 tak by jasno z niego wynikało jak z istniejących systemów bezpieczeństwa będzie korzystać turystyka oraz jakich należy dokonać zmian w istniejących systemach, aby

Innowacyjność a konkurencyjność produktów

bezpieczeństwo turysty było przez te systemy zagwarantowane.

Cel operacyjny 5 - Rozwój badań w obszarze turystyki

W omówieniu tego celu operacyjnego wyraźnie się podkreśla potrzebę prowadzenia badań służących integracji turystyki z możliwościami i ograniczeniami wynikającymi ze stanu środowiska przyrodniczego, jego zasobów i potrzeb jego ochrony.

Badania naukowe W Strategii w odniesieniu do potrzeb badawczych i prognostycznych w sektorze turystyki operuje się takimi kategoriami jak maksymalna chłonność turystyczna, pojemność ekologiczna, pojemność środowiskowa infrastruktury, zbyt silna eksploatacja zasobów, czy w konsekwencji zasady zrównoważonego rozwoju. W pełni zgadzając się z potrzebami takich badań, trzeba stwierdzić, że zapisy określające cel operacyjny nie mają żadnego przełożenia na działania proponowane w tym celu. Żadne z trzech proponowanych działań nie nawiązuje nawet w stopniu minimalnym do zapisów ogólnych. Mając na uwadze ten brak konsekwencji i integracji w ramach celu operacyjnego 5 proponuje się wprowadzenie dodatkowego czwartego działania o tytule „Integracja turystyki z potrzebami i wymogami środowiska przyrodniczego”. Oznacza to konieczność wprowadzenia pkt. 139a o następującej treści „Wsparcie jednostek badawczych i studialnych, zajmujących się współzależnościami pomiędzy rozwojem turystyki a potrzebami i wymogami ochrony środowiska przyrodniczego, w szczególności prowadzących prace dotyczące:

- ◆ metod oceny i uwzględniania chłonności turystycznej, pojemności turystycznej ekosystemów oraz pojemności środowiskowej infrastruktury przy budowie lub rozbudowie infrastruktury turystycznej;
- ◆ wypracowania i wdrażania technologii prośrodowiskowych i wprowadzania wskaźników efektywnościowych w turystyce;
- ◆ poszukiwania sposobów wspierania w ramach działalności turystycznej wielofunkcyjnego rozwoju terenów wiejskich, a w tym gospodarki leśnej.”

Źródła finansowania i system ewaluacji Strategii

Obok obszarów priorytetowych, celów operacyjnych i pośrednich jak i poszczególnych działań ewentualną skalę oddziaływania na środowisko można prognozować w nawiązaniu do wielkości środków przeznaczonych na poszczególne elementy Strategii. Jednak ze względu na duże trudności w określeniu wielkości środków na realizację Strategii

Finansowanie a oddziaływanie na środowisko jej autorzy wymienili jedynie potencjalne źródła finansowania poszczególnych celów w nawiązaniu do wstępnego projektu Narodowego Planu Rozwoju na lata 2007 – 2013 oraz potencjalne źródła poza NPR. Rozumiejąc poważne trudności w określeniu ogólnej sumy środków mogących być do dyspozycji w trakcie wykonywania Strategii można by pokusić się o określenie procentowego udział bez podawania ogólnej sumy w podziale na poszczególne cele przewidywanych do dyspozycji środków, co też się rekomenduje.

Środowiskowe aspekty ewaluacji

Kluczem do prawidłowego wdrażania Strategii jest jej proces permanentnej ewaluacji tak, aby na bieżąco korygować nieprawidłowości oraz wzmacniać pożądane trendy w sytuacji, gdy nie rozwijają się one w sposób zadawalający. Dotyczy to także aspektów zrównoważonego rozwoju i problematyki środowiskowej. Uznając za korzystne proponowane działania ewaluacyjne pominięto w nich ww. aspekty, choć przewiduje się nawiązywanie w trakcie weryfikacji Strategii do nowej sytuacji gospodarczej, prawnej i technologicznej. Uzupełniając ten brak rekomenduje się w pkt. 156 na końcu tekstu dodać „... a także w zakresie zrównoważonego rozwoju i problematyki środowiskowej.”

Wskaźniki zrównoważonego rozwoju w turystyce

§ Skuteczny proces ewaluacji wymaga dobrania właściwych wskaźników do monitorowania w nawiązaniu do ustalonych w Strategii celów i działań. Zestaw wskaźników proponowanych w Strategii w zakresie zrównoważonego rozwoju jak i także ochrony środowiska, przyrody, krajobrazu czy różnorodności biologicznej jest bardzo ubogi oraz w żadnym stopniu nie oddaje istoty zagadnienia, co uniemożliwi w przyszłości dokonanie prawidłowej ewaluacji Strategii z tego punktu widzenia. Jednocześnie definicja trwałego i zrównoważonego rozwoju nie jest zgodna z ustawą Prawo ochrony środowiska. Dlatego rekomenduje się:

§ w przypisie 5 powołać się na definicję zrównoważonego rozwoju z ustawy Prawo Ochrony Środowiska⁸;

§ skreślenie wskaźnika „Kwota nakładów na zachowanie dziedzictwa przyrodniczego, kulturowego i na ekologię w całości wydatków na turystykę” gdyż jest on zbyt ogólnikowy, aby uzyskać właściwe dane do jego obliczenia, a z drugiej strony nie wiadomo, jaki udział jest właściwy, niski, wysoki czy średni.

§ wprowadzenie następujących wskaźników:

- udział ruchu turystycznego w ramach agro- i ekoturystyki w stosunku do ogółu ruchu turystycznego (w regionach);
- liczba osób odwiedzających w ciągu roku parki narodowe ogółem i na hektar powierzchni;

⁸ Brzmi ona następująco. Kiedy mówi się o: „zrównoważonym rozwoju - rozumie się przez to taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń”.

- wpływy z turystyki PN i PK (wydatki na terenie PN i PK a nie wpływy do kasy Dyrekcji i Zarządów) - badania i bilansowanie sezonowo.
- udział obiektów, produktów i przedsiębiorstw turystycznych posiadających ekocertyfikaty w stosunku do ogólnej ich liczby w kraju ;
- liczba nowo powstałych produktów turystycznych poddanych analizie cyklu życia;
- udział ścieków poddanych III stopniowi oczyszczania w stosunku do ogólnej ilości ścieków pochodzących z obiektów turystycznych;
- udział dzieci i młodzieży w zorganizowanych formach ruchu turystycznego w stosunku do ruchu ogółem;
- liczba miejsc pracy w działalności turystycznej i okołoturystycznej „przyjaznej środowisku” tzw. zielone miejsca pracy w stosunku do ogółu zatrudnionych w turystyce i działalności okołoturystycznej;
- udział środków na badania w zakresie integracji turystyki z ochroną środowiska w stosunku do ogólnej sumy na badania w turystyce;

- § wypracowanie systemu monitoringu pilotowego miejscowości i obszarów turystycznych w liczbie kilkudziesięciu⁹ w stosunku, do, których prowadzone będą badania statystyczne pozwalające bardziej precyzyjnie określić stopień zrównoważenia w realizacji Strategii. Proponuje się tymi badaniami objąć następujące wskaźniki (Lamer, Öhlböck 2004) (nie jest to lista zamknięta):
- § stosunek liczby osób korzystających z noclegów w stosunku do stałych mieszkańców i do obszaru (ha) w miejscowościach, czy obszarach o największym natężeniu ruchu turystycznego (w podziale na lato i zimę);
- § struktura przyjazdów turystycznych do miejscowości czy obszarów wg rodzajów transportu (samochód, autobus, samolot, pociąg, rower);
- § stosunek liczby gości do liczby stałych mieszkańców obszaru w szczytach sezonu turystycznego,
- § liczba osób narażona na nadmierny hałas w miejscowościach, czy obszarach turystycznych; turystów i stałych mieszkańców,
- § udział budynków wykorzystywanych w celach noclegowych na ogólną liczbę budynków w miejscowości;
- § liczba/wielkość (km nasypów kolejowych) starych obiektów budowlanych i infrastrukturalnych zaadaptowanych na cele turystyczne lub okołoturystyczne;
- § powierzchnia wykorzystywana do celów turystycznych (np. plaże, nartostrady, pola golfowe oraz obiekty noclegowe itp.) w

⁹ Objęcie nim całego kraju byłoby bardzo kosztowne, dlatego proponuje się dokonanie wyboru miejscowości i obszarów turystycznych, które pozwolą na w miarę pełną charakterystykę zagospodarowania turystycznego i ruchu turystycznego w zależności od formy, czasu i walorów turystycznych.

§ stosunku do powierzchni miejscowości lub obszaru turystycznego; struktura źródeł energii wykorzystywanej przez obiekty turystyczne i paraturystyczne (np. olej opałowy, gaz, energia elektryczna, biomasa, geotermia, energia słoneczna).

Pola niepewności

W polskim systemie prawnym prognozy oddziaływania na środowisko dokumentów strategicznych na poziomie kraju czy regionu są czynione mniej niż pięć lat. Stąd brakuje wypracowanej praktyki zarówno co do niezbędnej zawartości informacji w dokumentach strategicznych umożliwiających prawidłowe wykonywanie takich prognoz, jak i jednoznacznej metody; metodyka przeprowadzania prognoz jest w początkowej fazie rozwoju. Powoduje to określone trudności przy wykonywaniu oceny oddziaływania na środowisko. Mimo tych trudności niniejszy raport przygotowano z należytą starannością, zgodnie z wymogami prawa oraz obowiązującej dobrej praktyki w omawianym zakresie.

Projekt Strategii rozwoju turystyki na lata 2007 – 2013 zalicza się do dokumentów o charakterze strategicznym, z założenia więc opisuje poszczególne działania w sposób ogólny, a tym samym wykonana prognoza mogła jedynie odnosić się do oddziaływań na tym samym poziomie i o znaczeniu strategicznym – dla turystyki i środowiska. Pamiętać należy, że związki poszczególnych realizowanych w ramach Strategii działań charakteryzować się mogą, szczególnie lokalnie, oddziaływaniem zarówno silniejszym jak i słabszym niż wynikałoby to z ogólnej prognozy. Z tego względu konieczne jest poddawanie realizowanych w ramach Strategii konkretnych przedsięwzięć procedurze ocen oddziaływania na środowisko oraz stosowanie odpowiednich kryteriów ekologicznych.

Przykładem trudności wynikających z ogólnego charakteru Strategii są zapisy dotyczące kształtowania produktu turystycznego. Ocena ich wpływu na środowisko jest w wysokiej mierze trudna do określenia ze względu na brak wyartykułowania bezpośredniego stosunku do aktywnego respektowania wymogów ochrony środowiska i udziału we wdrażaniu zasad zrównoważonego rozwoju turystyki w toku procesu kreowania i wdrażania produktów turystycznych. W Strategii nie precyzuje się struktury rodzajowej produktów w przyszłym rynku turystycznym Polski, więc nie można stwierdzić ani stopnia stymulowania, ani zagrożeń dla środowiska ze strony sposobu użytkowania zasobów przyrodniczych w tym procesie.

Dużym mankamentem tekstu Strategii odnoszącego się do przestrzeni jest brak jasnego rozdzielenia, co z zakresu bezpośredniego kształtowania przestrzeni będzie realizowane przez sektor turystyczny w wyniku realizacji tej Strategii, a co tylko postulowane lub wspierane przez ten sektor, a realizowane przez inne i to w ramach realizacji innych strategii. Nie jest też jasno zapisane, na czym mają polegać działania wspierające – czy chodzi o wsparcie finansowe przedsięwzięć inwestycyjnych czy o wsparcie poprzez programy, lobbing i inne działania, tak by były podejmowane inwestycje, które sektor turystyki uznaje za potrzebne i korzystne. Nie można się, więc jasno zorientować czy poszczególne proponowane działania lub przedsięwzięcia przewidziane w ramach tych działań mają charakter inwestycyjny czy nie (albo inny, ale bezpośrednio kształtujący, czyli zmieniający przestrzeń), a więc czy w wyniku ich realizacji można spodziewać się bezpośrednich skutków środowiskowych, czy jedynie pośrednich i to przy większej niepewności, co do możliwości ich wystąpienia, gdyż

rzeczywista realizacja tych działań zależeć będzie ostatecznie nie od realizacji tej Strategii. W zapisach odnoszących się do poszczególnych działań nie jest również jasno rozdzielone, co jest opisem tych działań, a co komentarzem nt. ich realizacji – co jest informacją o warunkach realizacji tych działań lub informacją o kryteriach, jakie się chce stosować przy decydowaniu o możliwości uzyskania wsparcia w ramach poszczególnych działań.

Ogólny charakter Strategii bez informacji, jakim instrumentami zamierza się osiągnąć proponowane działania utrudnia ocenę skuteczności wprowadzania tych działań i warunków, na jakich one mają być wprowadzane. Część zapisów nie pozwala na ocenę, co do ewentualnych skutków dla środowiska, jakie mogą nastąpić w trakcie realizacji, bo nie są wiadome warunki tej realizacji. Niektóre inne zapisy wyglądające z pozoru groźnie dla środowiska w przypadku ich próśrodowiskowego zdyscyplinowania mogą w znacznym stopniu obniżyć ryzyko tego zagrożenia. Natomiast zapisy wyglądające korzystnie, jeżeli będą realizowane bez uwzględnienia aspektów środowiskowych mogą prowadzić do niekorzystnych efektów końcowych. W Strategii nie ma, bowiem wystarczających informacji, co do instrumentów realizacyjnych zarówno prawnych, finansowych jak i instytucjonalnych.

Wiele działań z pozoru obojętnych – np. usprawnienie systemu informacji czy badania marketingowe, nie jest w należyty sposób wykorzystanych dla pozytywnego oddziaływania na środowisko, poprzez podnoszenie poziomu świadomości ekologicznej, pobudzanie rynku ukierunkowując go na ekoturystykę i wdrażanie się branży turystycznej do proekologicznych postaw. Nie jest pewne czy branża chce w tym kierunku i w tym celu wykorzystywać swą turystyczną bazę i technikę.

Pozostaje pytanie czy urządzenia ochrony środowiska traktuje się jako infrastrukturę paraturystyczną? Czy informacja turystyczna winna być próśrodowiskową instytucją poza ścisłymi zadaniami monitoringu środowiskowego; włączenie w monitoring turystyczny najżywotniejszych problemów ochrony środowiska jest wielce pożądane, ale wolę taką trudno odczytać w Strategii, więc się uważa, że jej nie ma.

W trakcie wykonywania prognozy nie zajęto się aspektem transgranicznym oddziaływania Strategii, przede wszystkim ze względu na brak wystarczających informacji, co do kierunków wyjazdów zagranicznych turystów z Polski. Wzmogona turystyka wyjazdowa zwłaszcza związana z transportem lotniczym może przyczynić się do wzrostu emisji gazów cieplarnianych. Jednocześnie wypoczynek polskich turystów w modnych, ale przeludnionych kurortach w szczycie sezonu także mógłby przyczynić się do wzrostu presji na środowisko. Ze względu na niezamierzone naszego społeczeństwa udział turystów z Polski będzie jednak raczej wydłużał sezon turystycznych w modnych miejscowościach i obszarach turystycznych. Jednak brak jakichkolwiek danych z tego zakresu nie pozwala dokonać oceny skali tego oddziaływania. Bezpośrednie, sąsiedzkie oddziaływanie na środowisko może mieć miejsce w tych rejonach w Polsce, gdzie atrakcyjne obszary turystyczne są przedzielone granicą jak np. w Karpatach czy Sudetach, dolinie Bugu.. Jednak brak w Strategii jakichkolwiek informacji pozwalających oszacować to oddziaływanie. Można jedynie stwierdzić, że uproszenia w przekraczaniu granicy oraz wzrost liczby przejść granicznych, w tym turystycznych, będą sprzyjały przygranicznej wymianie turystycznej.

LITERATURA

Lista aktów prawnych i dokumentów programowych, które zostały wybrane jako źródła kryteriów oceny:

1. II Polityka ekologiczna państwa, przyjęta przez Radę Ministrów 13 czerwca 2000 r., a przez Sejm 23 sierpnia 2001r.;¹⁰
2. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Europy 2001/42/WE z dnia 27 czerwca 2001r. w sprawie oceny skutków niektórych planów i programów dla środowiska;¹¹
3. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r.;¹²
4. Konwencja o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk, sporządzona w Bernie dnia 19 września 1979 r.;¹³
5. Konwencja o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego, sporządzona w Helsinkach dnia 9 kwietnia 1992 r.;¹⁴
6. Konwencja o ochronie warstwy ozonowej, sporządzona w Wiedniu dnia 22 marca 1985 r.;¹⁵
7. Konwencja o różnorodności biologicznej, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r.;¹⁶
8. Konwencja w sprawie transgranicznego zanieczyszczenia powietrza na dalekie odległości, sporządzona w Genewie dnia 13 listopada 1979 r.;¹⁷
9. Polityka ekologiczna państwa na lata 2003 – 2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007-2010, dokument przyjęty przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej dnia 8 maja 2003r.;¹⁸
10. Ramowa konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu, sporządzona w Rio de Janeiro dnia 5 czerwca 1992 r. oraz Protokół z Kioto do Ramowej Konwencji NZ w sprawie zmiany klimatu;¹⁹
11. Stanowisko Polski w ramach negocjacji o członkostwo Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej w obszarze „Środowisko”;²⁰

¹⁰ II Polityka ekologiczna państwa; Rada Ministrów, grudzień, 2000 r.

¹¹ Official Journal L197/30, 21.7.2001.

¹² Dz.U. z 1997 r. nr 78, poz. 483.

¹³ Dz.U. z 1996 r. nr 58, poz. 263 (załącznik).

¹⁴ Dz.U. z 2000 r. nr 28, poz. 346 (załącznik).

¹⁵ Dz.U. z 1992 r. nr 98, poz. 488 (załącznik).

¹⁶ Konwencja o różnorodności biologicznej. *Seria: Konwencje międzynarodowe i uchwały organizacji międzynarodowych; zeszyt 8.* Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa.

¹⁷ Dz.U. z 1985 r. nr 60, poz. 311 (załącznik).

¹⁸ Polityka ekologiczna państwa na lata 2003 – 2006 z uwzględnieniem perspektywy na lata 2007-2010, Rada Ministrów, Warszawa, grudzień 2002.

¹⁹ Ramowa Konwencja Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu. *Seria: Konwencje międzynarodowe i uchwały organizacji międzynarodowych; zeszyt 7.* Instytut Ochrony Środowiska, Warszawa. Tekst Protokołu z Kioto dostępny jest w jez. angielskim na stronie internetowej Sekretariatu Konwencji: www.unfccc.de.

12. Strategia zmian wzorców produkcji i konsumpcji na sprzyjające realizacji zasad trwałego, zrównoważonego rozwoju, dokument przyjęty przez Radę Ministrów dnia 14 października 2003r.;²¹
13. „Środowisko 2010 - nasza przyszłość, nasz wybór. VI Program działań Unii Europejskiej na rzecz środowiska”, dokument przyjęty przez Parlament Europejski i Radę Europejską 22 lipca 2002 r.;²²
14. Ustawa z dnia 2 marca 2001 roku o postępowaniu z substancjami zubażającymi warstwę ozonową;²³
15. Ustawa z dnia 18 lipca 2001 roku - Prawo wodne;²⁴
16. Ustawa z dnia 16 października 1991 roku o ochronie przyrody;²⁵
17. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 roku - Prawo ochrony środowiska;²⁶
18. Wytyczne dotyczące zasad i zakresu uwzględniania zagadnień ochrony środowiska w programach sektorowych, dokument przyjęty przez Radę Ministrów dnia 10 grudnia 2002r.²⁷
19. „Zrównoważona Europa dla lepszego świata. Strategia zrównoważonego rozwoju Unii Europejskiej”, dokument przyjęty przez Radę Europejską w Goeteborgu w czerwcu 2001 r.²⁸

Materiały wykorzystane przy opracowywaniu Prognozy:

1. Assessment of Environmental Impacts of the proposed Sectoral Operational Programme for Tourism and SPA Industry, Unofficial translation of the original document produced in Czech language, Tichá M. – MT Konzult, Dusik J. – REC HQ Hungary, Šulcová S. – REC Czech Republic, August 2001;
2. Deklaracja z Quebec w sprawie Ekoturystyki – The Quebec Declaration on Ecotourism, W: 2002, World Ecotourism Summit – Final Report, World Tourism Organization & UNEP, Canada; p.65;
3. External Costs Of Transport In Eastern Europe Draft Final Report, 2002, CEI Subgroup On Environment And Transport, OECD, Zurich/Vienna;

²⁰ Stanowiska Polski w ramach negocjacji o członkostwo Rzeczypospolitej Polskiej w Unii Europejskiej. Pełnomocnik Rządu do Spraw Negocjacji o Członkostwo RP w Unii Europejskiej oraz Kancelaria Prezesa Rady Ministrów. Warszawa, luty 2000 r.

²¹ Strategia zmian wzorców produkcji i konsumpcji na sprzyjające realizacji zasad trwałego, zrównoważonego rozwoju, Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, październik 2003.

²² Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the sixth environmental action programme of the European Community “Environment 2010: Our future, Our choice”. Brussels, COM (2000). Official Journal L242/1, 10.09.2002.

²³ Dz.U. z 2001 r. nr 52, poz. 537, z późniejszymi zmianami.

²⁴ Dz.U. z 2001 r. nr 115, poz. 1229, z późniejszymi zmianami

²⁵ Tekst jednolity – Dz.U. z 2001 r. nr 99, poz. 1079, z późniejszymi zmianami.

²⁶ Dz.U. z 2001 r. nr 62, poz. 627, z późniejszymi zmianami.

²⁷ Wytyczne dotyczące zasad i zakresu uwzględniania zagadnień ochrony środowiska w programach sektorowych; Rada Ministrów, Warszawa, listopad 2002.

²⁸ Communication from the Commission „A Sustainable Europe for the Better World: A European Union Strategy for Sustainable Development.” Brussels, 15.5.2001; COM(2001)264 final.

4. Kamieniecka J. Ekopolityka w turystyce. Raport 2. InE. Warszawa 1998.
5. Kowalczyk A., 2000, Geografia turystyki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa;
6. P. Laimer, P. Öhlböck. Indicators measuring the sustainability of tourism, the Austrian perspective. 7th International Forum on Tourism Statistics. Stockholm, Sweden, 9-11 June 2004; http://www.tourismforum.scb.se/Sustainable_Development.asp
7. Łabaj M., Ochrona krajobrazu i środowiska, W: Burzyński T., Łabaj M., (red.), 2003, Turystyka rekreacyjna oraz turystyka specjalistyczna, FAPA, Projekt SAPARD PL – 6 – 08/01, Warszawa; str. 43;
8. Ochrona środowiska 2004. Główny Urząd Statystyczny. Warszawa 2004.
9. Prognoza oddziaływania na środowisko projektu strategii rozwoju turystyki w województwie śląskim na lata 2004-2013, Biuro Planowania Przestrzennego w Bielsku-Białej, Bielsko-Biała, listopad 2004r.²⁹
10. Radziejowski J., Zasoby przyrody chronionej w Polsce a ich wykorzystanie turystyczne, W: 2002, Turystyka na obszarze Zielonych Płuc Polski Szanse i Zagrożenia, Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska, Białystok; str. 15;
11. Ramowa strategiczna ocena oddziaływania na środowisko Narodowego Planu Rozwoju na lata 2004 – 2006, Zespół autorski: Krzysztof Kacprzyk, Zbigniew Karaczun, Andrzej Kassenberg – kierownik zespołu, Urszula Rzeszot i Bożenna Wójcik. Konsultant ze strony REC – Jiří Dušek. Koordynator ze strony REC – Małgorzata Koziarek, Polskie Biuro Regionalnego Centrum Ekologicznego na Europę Środkową i Wschodnią (REC), Warszawa, listopad 2002r.,³⁰
12. Rąkowski G., Turystyka jako forma zrównoważonego wykorzystania zasobów przyrody, W: 2002, Turystyka na obszarze Zielonych Płuc Polski Szanse i Zagrożenia, Narodowa Fundacja Ochrony Środowiska, Białystok; str. 7;
13. Tracz H., Gaca L., Wpływ presji ruchu turystyczno –rekreacyjnego na szkody w lasach nadleśnictwa Józefów – Roztocze, W: Pieńkos K.(red.), 2000, Problemy turystyki i rekreacji w lasach polskich, krajowa konferencja naukowa, Polskie Towarzystwo Leśne, Komisja Inżynierii Leśnej i Gospodarki Wodnej & Akademia Wychowania Fizycznego im. Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Instytut Turystyki i Rekreacji, Warszawa: str.133;

²⁹ www.silesia-region.pl/stratur/srt_pr.pdf

³⁰ www.rec.org.pl/seandp/seandp.html

LISTA KRYTERIÓW OCENY

Gospodarowanie zasobami / proekologiczne kierunki działania – zagadnienia ogólne lub wielosektorowe

1. Propagowanie proekologicznego modelu konsumpcji
2. Dokonywanie próśrodowiskowych zmian w strukturze gospodarki
3. Dążenie do integracji ochrony środowiska z działaniami w innych sektorach
4. Upowszechnianie stosowania próśrodowiskowych technologii
5. Upowszechnianie stosowania wskaźników efektywnościowych dotyczących użytkowania zasobów
6. Promowanie wszelkich form zarządzania środowiskowego

Gospodarowanie zasobami / proekologiczne kierunki działania – transport

7. Dążenie do ograniczania potrzeb transportowych
8. Promowanie próśrodowiskowych środków transportu i związanej z nimi infrastruktury
9. Popieranie alternatywnych rozwiązań organizacyjnych w transporcie. Promowanie takich form turystyki, które minimalizują konieczność korzystania z indywidualnych środków transportu

Gospodarowanie zasobami / proekologiczne kierunki działania – energetyka

10. Poprawa efektywności energetycznej
11. Wspieranie udziału odnawialnych źródeł energii w bilansie zużycia energii pierwotnej
12. Promowanie wytwarzania energii w skojarzeniu
13. Zwiększenie udziału czystszych nośników energii z paliw kopalnych w bilansie zużycia tych paliw

Gospodarowanie zasobami / proekologiczne kierunki działania – rolnictwo

14. Wspieranie form rolnictwa przyjaznego dla środowiska, przede wszystkim rolnictwa ekologicznego i zintegrowanego (rynek produktów)
15. Udział w integracji ochrony środowiska, ochrony krajobrazu i różnorodności biologicznej z działaniami na terenach wiejskich, zwłaszcza turystycznymi
16. Działania na rzecz zapewnienia wielofunkcyjnego rozwoju terenów wiejskich
17. Wspieranie agroturystyki i turystyki na obszarach wiejskich jako elementu zrównoważonego rozwoju terenów wiejskich

Gospodarowanie zasobami / proekologiczne kierunki działania – przyroda ożywiona i nieożywiona, tym ochrona krajobrazu

18. Zapewnienie ochrony i właściwego gospodarowania (umiarkowanego użytkowania oraz powstrzymywania się od wprowadzania obcych gatunków, ochrona walorów krajobrazowych) różnorodnością biologiczną na terenie całego kraju
19. Zapewnienie, że wszelkie działania na obszarach cennych przyrodniczo, objętych ochroną lub planowanych do objęcia taką ochroną (np. w ramach sieci Natura 2000), podporządkowane będą ochronie przyrody
20. Wspieranie tradycyjnych, korzystnych dla środowiska praktyk gospodarowania, szczególnie na terenach przyrodniczo-cennych

21. Zapewnienie ochrony walorów krajobrazowych, bioróżnorodności, lokalnych elementów przyrodniczych niezależnie od tego, czy są objęte szczególnymi formami ochrony przyrody

Gospodarowanie zasobami / proekologiczne kierunki działania – leśnictwo

22. Wspieranie wielofunkcyjnej gospodarki leśnej
23. Dążenie do zachowania zdrowotności i żywotności ekosystemów leśnych.

Gospodarowanie zasobami / proekologiczne kierunki działania – gospodarka wodna, gospodarka rybacka i morska

24. Udział w efektywnym gospodarowaniu zasobami wodnymi z uwzględnieniem ich ilości i jakości
25. Promowanie tylko takich działań w zakresie retencji wody, które sprzyjają ochronie przyrodniczo ukształtowanych ekosystemów
26. Udział w odbudowie ekologicznej Morza Bałtyckiego
27. Dążenie do zachowania zasad rozwoju zrównoważonego w rybołówstwie

Gospodarka zasobami/proekologiczne kierunki działań – budownictwo

28. Wykorzystywanie i modernizacja istniejącego budownictwa

Wprowadzanie zmian w środowisku – przestrzeń

29. Uwzględnianie wartości przyrodniczych, kulturowych, krajobrazowych w planach zagospodarowania przestrzennego, strategiach rozwoju i innych dokumentach planistyczno-programowych
30. Zawłaszczanie przestrzeni - leśnej, wodnej, górskiej itp. (pod infrastrukturę turystyczną)
31. Udział w przeciwdziałaniu fragmentacji przestrzeni - leśnej, wodnej, górskiej itp.

Wprowadzanie zmian w środowisku – powietrze

32. Udział w przeciwdziałaniu emisji gazów szklarniowych
33. Udział w przeciwdziałaniu emisji i spełnieniu norm emisji innych zanieczyszczeń (lotnych związków organicznych, trwałych zanieczyszczeń organicznych, metali ciężkich, pyłów, SO₂ i NO_x)

Wprowadzanie zmian w środowisku – hałas i promieniowanie

34. Ograniczanie emisji hałasu i ilości osób narażonych na hałas ponadnormatywny

Wprowadzanie zmian w środowisku – gleba i odpady

35. Zapobieganie powstawaniu odpadów – strategiczne podejście do wytwarzania odpadów
36. Selekcję i recykling odpadów
37. Przeciwdziałanie zanieczyszczaniu i degradacji gleb

Wprowadzanie zmian w środowisku – woda

38. Ograniczanie ładunków zanieczyszczeń odprowadzanych ze ściekami komunalnymi do wód
39. Zapewnienie wymaganej jakości wód powierzchniowych i podziemnych - jako składowa produktu: kąpieliska, wędkowanie, uzdrowiska, aqua-parki

Wprowadzanie zmian w środowisku – przyroda ożywiona i nieożywiona

40. Ograniczanie szkodliwych oddziaływań na obszary objęte ochroną prawną oraz planowane do objęcia siecią Natura 2000
41. Udział w propagowaniu/zapewnianiu zdrowia środowiskowego

Inne

42. Zachowanie wartości kulturowych
43. Rozwijanie edukacji ekologicznej na rzecz zrównoważonego rozwoju - Wprowadzenie zagadnień ochrony środowiska do szkoleń dla instytucji, przedsiębiorstw, organizacji społecznych, „problematyki ekologicznej” w podstawowe programy kształcenia
44. Upowszechnianie informacji o stanie środowiska wśród społeczeństwa
45. Propagowanie ekoetykietowania/certyfikacji w turystyce jako promocji wyrobów przyjaznych środowisku
46. Dostosowanie infrastruktury turystycznej do pojemności środowiska
47. Uwzględnianie potrzeb ochrony przyrody i preferencji konsumentów w rozwoju różnych form turystyki
48. Minimalizowanie wpływu sezonowości ruchu turystycznego, szczególnie na obszarach wrażliwych przyrodniczo